ציוני דרך
מרכז סיור ולימוד
מזכרת בתיה (ע"ר)
מוזיאון הרב מוהליבר

ששים שניות

לימוד יומי

בכתבי הרב מוהליבר

ציוני דרך מרכז סיור ולימוד מזכרת בתיה
טלפון: 08-9340034 midrasha.mb@gmail.com
מזכרת בתיה תשפ"ו 2026

תוכן עניינים

שער ארץ ישראל	**3**
הגאולה	4
קול קורא לעליה לארץ ישראל	7
כרוז להתרמת יהודי לונדון	8
חזון העצמות היבשות מנקודת ראות הרב מוהליבר	10
מכתב לרב שמחה ביק	11
פולמוס בני גדרה	13
מכתב מהרב מוהליבר לנציי"ב תרמ"ח (1888)	14
מכתב מהרב מוהליבר לפינסקר	15
מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה	16
מכתב מהרב מוהליבר לנציי"ב תר"ן (1890)	24
נאום הרב מוהליבר באסיפת מנוחה ונחלה	26
קול קורא למזרח"י	29
אגרת לחובבי ציון בוילנה	31
קול קורא ליהדות ארה"ב	33
שער תיקון המידות	**35**
היראה וההשכלה	36
אושר האדם	45
התאטרון ביפו	52
בית הספר ביפו	53
אגרת לחברת "כל ישראל חברים"	54
מצבנו במידות ובדרך ארץ	58
מחלוקת	61
שער הרב מוהליבר והרצל	**62**
פנייתו של הרצל לרב מוהליבר בבקשת עזרה והכוונה	63
דברי הברכה של הרב מוהליבר לבאי הקונגרס בבאזל	64
צוואת הרב מוהליבר	69
שער אמרות הרב מוהליבר	**72**
חשיבות השלום והאחדות	73
יישוב הארץ	75
מצב המושבות	78
חשיבות התורה	79
חשיבות לימוד מקצוע ושפות זרות	81

שער
ארץ ישראל

הגאולה

גאולה בדרך נס וגאולה בדרך הטבע - תרל"ו

1. הגאולה העתידה

לעניות דעתי מרומז פה ענין נפלא בגאולה העתידה, אשר אנחנו מקוים לה. הנה ידוע כי בגאולה העתידה דעת הרבה מהגדולים ורוב ההמון שתהיה על דרך נס ופלא נעלה הרבה מדרכי הטבע. אמנם נמצאים גם כן מגדולי החכמים, אשר דעתם נוטה שהגאולה או לכל הפחות התחלת הגאולה תהיה בדרך טבעי כמבואר בירושלמי פרק קמא דברכות "מה אילת השחר מאירה קמעא קמעא" וכו'; ודעתי הקטנה גם כן נוטה לזה...

ברית האהבה והשלום עמ' 226 מתוך המאמר הגאולה

2. המשך - הגאולה בדרך הטבע

השם יתברך הבטיח לנו בתורתו "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם", אם כן איפוא תקוותנו לא תשוב ריקם שבאחרית הימים נקח את עמדתנו לעם בפני עצמו בארצנו הקדושה. וזה יהיה בדרך הטבע, כמו שראינו, כי כבר האיר לנו קצה השחר, השגנו זכויות וחרות, ומאתנו אנשים העומדים ברום המעלה בחכמה בכסף ובמשרה, וזהו אם לא זכו תהיה בעתה, רצונו לומר שמעט מעט נתעלה מעלה עד שנשוב לארצנו...

ברית האהבה והשלום עמ' 227 מתוך המאמר הגאולה

3. המשך - עוד על הגאולה בדרך הטבע

שאם זכו להחיש הגאולה אזי תהיה באופן נעלה "וארו עם ענני שמיא", אבל אם לא זכו אזי תהיה בעתה על פי דרכי הטבע במדרגה נמוכה "עני ורוכב על חמור". ואם כן איפוא מכיון שאנו רואים שלא זכינו במעשינו להחיש לנו הגאולה, כי מאחר שהראשונים בגודל צדקתם לא זכו להחיש להם הגאולה שתהיה נסית אנחנו ודאי לא נזכה לזה, וזה לא יכחיש כל איש אשר לו שכל ישר, עלינו לצפות על הגאולה 'בעתה' והיא תהיה על פי דרך הטבע ובמדרגה נמוכה.

ברית האהבה והשלום עמ' 228 מתוך המאמר הגאולה

4. השתדלות: לפני הממשלות

והנה הגם שהגאולה תהיה בדרך הטבע, עם כל זה לא תהיה חלילה בדרך מקרה, כי אין מקרה בתבל, ומי הוא מנהיג הטבע הלא רק ה' לבדו. אבל על כל פנים היא צריכה להיות בדרך טבעי, והיינו שאנחנו מצדנו כאשר כבר נהיה מוכשרים לזה נשתדל לפני כל מלכי תבל ורוזני ארץ שיסכימו להיטיב עם עמנו תחת הצרות והמכאובים, אשר הציקו אבותיהם לאבותינו, והשם יתברך יעזור לנו להשיג את ארצנו ולקבץ את פזורינו, כמו שאמר הנביא "עברו עברו בשערים פנו דרך העם סלו סלו המסילה סקלו מאבן הרימו נס על העמים". רצונו, אתם מוכרחים להתעורר בזה ולעשות השתדלות לפנות דרך העם ולסקל ולהסיר כל מונע ומכשול, אז "הנה ה' השמיע אל קצה הארץ אמרו לבת ציון הנה ישעך בא".

ברית האהבה והשלום עמ' 228-229 מתוך המאמר הגאולה

5. המשתדלים

מובן מאליו כי האנשים, אשר הקדישו כל ימיהם לתורה ולעבודה וחוץ מכותלי בית המדרש אינם יודעים עד מה, אין ביכלתם לעשות השתדלות בדרך הטבע לגאולתנו, אבל החכמים הרוזנים והשועים מעמנו, הראוים לעמוד בהיכל מלך, הגבירים הגדולים, אשר אין קץ לאוצרותם, אם ירצו בכל לבבם לעשות השתדלות בדרך הטבע בדבר הגדול הזה כפי יכלתם לא יבצר מהם הדבר בעזר ה' אלקי ישראל וגואלם.

ברית האהבה והשלום עמ' 229 מתוך המאמר הגאולה

6. הגאולה הולכת וקרבה

והנה הנסיון הוכיח לנו במשך המאה האחרונה, כי ימי גאולתנו הולכים וקרבים, כי בעזר ה' הוסר העול, שבת מדהבה, וה' יתברך בחסדו החל להרים קרן ישראל ולנשאם לעיני הגוים, ובדרך כלל ברוב מדינות אירופא הננו עומדים על גרם המעלות ורק עוד מדרגה אחת או שתים וגאולתנו תהיה בלי ספק...

ברית האהבה והשלום עמ' 229 מתוך המאמר הגאולה

7. העמים ישיבו לישראל את כבודו הראשון

בעת הגאולה כל לאומי תבל יכירו, כי צמחי הדעת והתבונה שצמחו אצלם ראשיתם היתה מכֶּרֶם ישראל, כי האבות הקדושים היו ראשונים שהתחילו לפזר את ענני הסכלות והחושך ולהפיץ אור נוגה אור האמונה והדעת בין כל יושבי תבל. על כן לימות המשיח יכירו וידעו כל יושבי תבל, כי טובת העולם ואשרו עיקרם ושרשם יצאו מכרם ישראל. לפיכך בצדק נאמר "מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו", רצונו לומר שיודו על האמת להשיב לישראל את כבודם הראשון. וזה שאמר כי "כל אותן הדורונות שנתן אבינו יעקב לעשו עתידין אומות העולם להחזירן למלך המשיח לעתיד לבוא, מאי טעמא? 'מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו' – 'יביאו' אין כאן אלא 'ישיבו'". רצונם, כל הגדולות שעשו אבותינו בהפיצם אור האמונה והחכמה עלי תבל ישיבו הכל למלך המשיח, כלומר יודו כי כל זה משלנו.

ברית האהבה והשלום עמ' 231 מתוך המאמר הגאולה

קול קורא לעלייה לארץ ישראל תרמ"ב (1882)

8. דרך אחת היא - לעלות אל ארצנו הקדושה

ההכרה הביאנו להגיד דברים אחדים אשר לפי קוצר דעתנו מצאנו נחוצים לקדם פני הרעה שלא תבוא חס ושלום, לא לנועם היא לכל רואה מישרים לכל חובב עמו ודתו, כי יראה עַם ה', אלה נפוצים, אלה הולכים, ואלה בורחים, מחמת המציקים יפחדו, ולתורת אלקים ידאגו. והיה אם נשאלם: מאין ולאן? הלא קול ישיב אומר: מן הפח אל הפחת חס ושלום, אמריקה פניהם מועדות, מה ימצאו שמה? שם יפגשו עוינים, גם שם ימצאו נותנים שם ישראל לשמצה, גם שם יראו אגרוף מקנאים ביעקב, אך אחת אשר לא יראו שמה: דת ומוסר, תורה ויראה, ותחת זה אך גלים יראה, גלי אבני הדת הנפולים, ועל כן לא יוכר שם איש יהודי לרעה כי לא יכירום כי מבטן יהודה יצאו, הס כי לא להזכיר שם ישראל – יקראו איש אל רעהו – פן נהיה לבוז.

על כן מצאנו עצמינו כמחויבים לבקש מכל אשר תורת ה' יקרה בעיניו לבלי יעלה אמריקא על דעתו, ופת חריבה במדינתנו אם גם ח"ו בלי שלוה, טוב לנו כי נשמור לעשות את כל הכתוב בתורתנו הקדושה שבכתב ובעל פה.

אך אם ראוי ונכון לבקש מפלט לרצוצים ונענים המוכים ולוקים, **דרך אחת היא – לעלות אל ארצנו הקדושה**, אבל לא בחפזון ולא בבהלה כי אם בדעת ובחשבון.

יוסף דובער הלוי
שמואל בהרב מהרי"ל מאהליווער
אליהו חיים מייזל חונה בקהילת קודש לאדז'

ברית האהבה והשלום עמ' 308

כרוז להתרמת יהודי לונדון תרמ"ד (1883)

9. בזמן הזה מחזה ימי הביניים

הימים האחרונים הראו את ישראל לדעת כי התערבותם בגויים ולחקות את מעשיהם למען יהיו לעם אחד, ולא יוודע עוד שם ישראל בגוים, אבל יהיו אזרחים גמורים, היה ללא תועלת, כי בכל מקום יאמר "להם לא עמי אתם". גם תקוותם אשר שמו על העת הנוכחית, עת הזהב, אשר ההשכלה האירה בעצם תקפה על כל עמי אירופה, כי לאורה יתענגו גם בני עמינו והיו ככל גויי הארץ, וקנאת הדת לאורה תמס תהלוך – היתה למפח נפש, כי בפתע פתאום בפשוע עמים, נגלה לפניהם המראה הנוראה והמגועלה, מחזה ימי הביניים, בעצם תקפה. וכל אשר יתאמצו אחדים מאיתנו להשיג כבוד ועושר – אם כי דל כבודנו בגויים – אזי יהיו שקצונו כטומאת הנידה, כי אש הקנאה תלהב את לבות פראי בני אדם אשר המה הרבים, לכלות כל חמתם בנו, כאשר הראנו הנסיון עד למדי בשנים האחרונות האלה. על ידי מעשה רצח והתועבות אשר נעשה לעם ישראל במדינות הרבה, ועוד ידם נטויה.

ברית האהבה והשלום עמ' 310

10. המשך - חשיבות עבודת האדמה

על כן התעוררו רבים מאחינו בית ישראל הדואגים לטובת עמם ובכל צרותם צר להם, לחשוב במה יוכלו להיטיב את מצב עמינו החומרי והרוחני, ואחר ההתבוננות היטב, ראו כי אין אופן אחר להסיר מאתם קנאת העמים ואפם כי עז, רק על ידי שישליכו רבים את עצבי המסחר, ויבחרו בעבודת האדמה, לאכול מיגיע כפיהם. כי כאשר יהיה בנו חלק גדול עובדי אדמה, אז לא יאמרו עוד בגויים כי חיים אנחנו על חשבון אחרים למצוץ את דמם ויגיעתם.

ברית האהבה והשלום עמ' 311

11. המשך - עבודת האדמה בארץ ישראל כגורם מאחד

אמנם יען כי זה שנות מאות אשר עבודת האדמה היתה לזרא לעמינו, מסיבת שונאיהם ומנדיהם אשר לא נתנו להם כל חלק ונחלה בקרב הארץ, וכולם הורגלו לאחוז את ידיהם במסחר, המאכיל את בעליו לחם בלי עמל ועבודה רבה, וגם לפעמים יעלה את בעליו על במת ההצלחה ומרומים ישכון, כבד הדבר מאוד להמשיך את לב העם לעבודת האדמה, אשר אחרי עמל רב יאכילנו רק לחם חוקו. על כן איפוא להרגילהו לעבודת האדמה נצרך כח רוחני אשר בכחו יתרומם על כל מעדני ותענוגי התבל אשר יביא המסחר בכנפיו, וישחק לכל עמל ותלאה, והוא יישוב הארץ הקדושה אשר לשמה ולזכרה תאות נפש כל איש ישראל. ורבותינו בעלי התלמוד ז"ל הגדילו את ערכה עד כי אמרו בתוספתא כי היא שקולה כנגד כל המצוות, ומלבד המטרה החומרית אשר נשיג על ידה, והוא לעשות חלק רב מעמנו לעובדי אדמה, אשר ישבעו לחם מעמל כפיהם, בניקיון וטהרה, בלי עוול, בלי אונאה, עוד יש מטרה גדולה ונכבדה להרעיון הנ"ל והוא לקשר את לב כל בני ישראל לרצון ומטרה אחת מים ומצפון ממזרח וממערב יתאחדו אחינו להנקודה המרכזית ליישב את ארצינו הקדושה,

ארץ אבותינו הברוכה, מבניה בני ציון היקרים. וכאשר נשיג את שתי המטרות האלה אולי ברבות הימים ישקיף ה' ממרום לחמלה עלינו ולהרים קרננו בכבוד כאשר הבטיח לנו.

ברית האהבה והשלום עמ' 311

12. המשך - ארץ ישראל תהפך להיות כגן עדן

אדונים נכבדים! הן מראש מנעתם את עצמכם להשתתף בהמפעל הקדוש הזה, יען כי לא נתתם אומן אשר יאבו אחינו בלב תמים לאחוז בעבודת האדמה. כן נמצאו רבים אשר אמרו כי הארץ הקדושה העזובה והשוממה לא תצלח עוד למלאכת עבודה, אבל הנסיון הורנו כעת, כי רבים מבני עמינו אף אשר לא הורגלו בעבודת האדמה מעודם, לא יכבד עליהם כל עמל ותלאה לחרוש ולשדד את אדמת הקודש, בלחם צר ומים לחץ יסתפקו, ובזיעת אפם יעבדו, רק ליישב את אדמת הקודש וליהנות מפרי תנובתה, וגם הארץ ברוכה היא במעט עמל ושנים לא כבירים תתהפך כגן עדן לפנינו.

ברית האהבה והשלום עמ' 312

חזון העצמות היבשות -
קטע מנאום הרב מוהליבר בועידת קטוביץ תרמ"ה (1884)

13. חזון העצמות היבשות - קטע מנאום הרב מוהליבר בועידת קטוביץ תרמ"ה (1884)
חוזה יה ראה את הבקעה והיא מלאה עצמות, עצמות כנסת ישראל שנפזרו לכל רוח ופאה על פני ארץ רבה ועמק עכור. בין העצמות האלה היו וישנן רבות יבשות מבלי כל לחלוחית של הרגשה ואהבה לכנסת ישראל וצור מחצבתם. העצמות האלה הן המה האברים המדולדלים שכמעט נתקו מן הגוף, האומרים "אבדה תקותנו נגזרנו לנו" שלעם עולם חדל להיות לו אורח ככל לאומי התבל ואין לו תקנה כי אם בטול ישותו וכריתת אחריתו. אך כמעט נשמעו דברי חוזה יה "והנה רעש" ורעם בגלגל האנושיות. צרות רבות ותכופות וסערות חמה חלו על ראשי כל אחינו, רוח קטב האניסעמיטיזמוס [האנטישמיות] קרב אלינו להשחיתנו מבלי להבחין בין עובד אלקים לאשר לא עבדו. חיש קל "קרבו העצמות עצם אל עצם", אך ההתקרבות הזאת לבדה עוד לא היתה דיה להחיות את הנואשים מתקוה, כי "כל רוח" ודעה נשגבה מאחדת וכוללת את כל פנות עמנו לא היה עוד במו, עד אשר נחה הרוח שנית על יחזקאל ויאמר "ונתתי רוחי בכם וחייתם והנחתי אתכם על אדמתכם". הם המה הדברים אשר יש בכחם להפיח רוח חיים בעצמות יבשות לעורר את פנות עמנו לחיים חדשים, להסיר מאתנו חרפת לאומים וכלימת הגוים ולקיים בנו נבואת החוזה: "כי הנני אליכם ופניתי אליכם ונעבדתם ונזרעתם... ונושבו הערים והחרבות תבנינה".

ברית האהבה והשלום עמ' 234

מכתבו לרב שמחה ביק בדין יישוב ארץ ישראל תרמ"ו (1886)

14. הציפיה לבניין בית המקדש

ב"ה, כ"ו כסלו תרמ"ו

כבוד ידיד נפשי הרב הגאון המפורסם לתהילה, בן של קדושים מגזע היחס והמעלה, כבוד שם תורתו, מורנו הרב שמחה ביק האב בית דין דקהילת הקודש מאהיליב, רב שלום וברכה, גלילי ידיו הטהורות קבלתי, ומתוכו ראיתי כי כמוהו כמוני לבו הטהור בוער בשלהבת יה באהבת הארץ הקדושה, ובכל נפשו יחפוץ ביישובה ותיקונה, אמנם חלוקים אנחנו מעט באופן האהבה: כבוד תורתו מתפלל במכתבו, וז"ל: "אלקי יחנני ויברכני לשחר **בית דבירו השמם והחרב**, וללחוך עפרותו, ולרצות אבניו ורגבי חרבותו", ואנכי אתפלל לאלוהי עושי ובוראי אשר יזכני לראות **בית דבירו בנוי ומשוכלל**, ואם חלילה עוד לא אזכה בימי לזה, אזי לכל הפחות יעזרני על כבוד שמו לעלות לארץ הקודש ולפדות אי זה כברת ארץ מידי זרים, ולקחת חלק ביישובה לבנות עליה בתים לזרוע שדות ולטעת כרמים, ובני ציון היקרים ישבעו מטובה ויתענגו על פריה, אז אדע כי פעלתי מה בימי חיי הבלי לטובת עמנו הנדכא וארצנו הקדושה והאומללה.

ברית האהבה והשלום עמ' 318-319

15. המשך - לימוד סנגוריה על בני המושבות

ומה שכתב כבוד תורתו שקיבל מכתב מירושלים עיר הקודש שאנשי הקאלאניעס [המושבות] הפכו עורף ומחללים את יום שבת קודש ועושים בו כל מלאכה כבימי החול, מה אומר ומה אדבר על מכתבים כאלה המוציאים דבת שוא ושקר על אחינו היקרים אשר עזבו את ארצם ומשפחתם לעבוד אדמת הקודש, והם סובלים כל עמל ותלאה רק בשביל קדושת וחביבת הארץ, אנשים כאלה יחללו את יום השבת? הן הקאלאניע [המושבה] פתח תקוה ידועה לי היטב, וכל אנשיה הם יראים ושלמים, יש להם גם שני רבנים אחד הוא ממחנינו אשר הוא מורה צדק אצלם, יורה גם ידין, והשני הוא הרב הגאון ר' ליב פרומקין נ"י שהיה אב בית דין בעליקסאט, אצל קאוונא, הוא יסד בית תלמוד תורה יפה אף נעים, וכעשרים נערים ילמדו תחת השגחתו, ולו ראה כבוד תורתו את איגרותיהם, איך בגודל ענים ולחצם ועמלם הרב הם מלאים שמחה על כי זכו להפריש מעשרותיהם, אזי היה יודע מעצמו הדיבת שוא של המכתב מירושלים, ואם כותב המכתב הנ"ל עשה זאת בזדון להבאיש את ריחם לא יאבה ה' סלוח לו. כן הקאלאניע יסוד המעלה מאנשי מעזעריטש בפולין, הם כולם יראים ושלמים. **הקאלאניע עקרון, אשר אנכי יסדתיה על הוצאות השר הנדיב עדמונד דה ראהטשילד מפאריס, כאשר פעלתי אצל השר הזה כשלש שנה ויותר עת היותי בפאריס** – והדברים בזה ארוכים – הם כולם עובדי אדמה מנעוריהם, כשרים וירא ה' למאד.

ברית האהבה והשלום עמ' 320-321

16. המשך - החשיבות שגם גדולי התורה יעסקו ביישוב הארץ

והנה יען כי עריבים עלי דברי דודים, על כן הארכתי בכל פרט ופרט מדבריו, ואקוה כי כאשר ישים כבוד תורתו אל לבו גודל הענין של יישוב ארץ הקודש ומה גם שתמיכת הקאלניסטין הוא פיקוח נפשות ממש, גם הוא יתאמץ במחנו קדוש ובכל מקום אשר דבריו מגיעים, לחזק ידים רפות, וברכים כושלות יאמץ, וממילא כאשר יתחילו הרבה מגדולי הדור להכניס עצמם בהענין הנשגב הזה, אזי יהיה ביכולתם לחזק שם גם עמודי התורה והיראה, אם אולי יש אי זה מקום הצריך חיזוק, מה שאין כן כעת שרוב גדולי התורה עומדים מרחוק, וכל הענין נמסר בידי סוחרים או גם בידי משכילים מדור החדש, ממילא מובן, שהם אינם משגיחים כל כך על זה. הנה פה במחנינו ת"ל מהנהגת חברת חובבי ציון על טהרת הקודש באמת בכל הפרטים, וכן יהיה בכל עיר ועיר כאשר גדולי התורה ישגיחו על כל מעשי החברה. השם יתברך יורנו הדרך הישרה, ויכוון את מעשי ידינו, וירים קרן עמו וארצו, כנפשות כל בית ישראל ונפש ידידו הדורש שלומו באהבה רבה המוקירו ומכבדו כערכו הרם.

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער

ברית האהבה והשלום עמ' 323

פולמוס בני גדרה

17. קטע ממכתב הרב מוהליבר לנציי"ב תרח"ם-תרמ"ח (1887)

ב"ה עש"ק י' מרחשון תרח"ם.

כבוד ידיד ה' ועמו וידיד נפשי הרב הגאון הגדול המפורסם בכל הגולה פאר דורינו מורנו הרב רבי נפתלי צבי יהודא ברלין נ"י. האב בית דין וראש מתיבתא דקהילת קודש וואלאזין, רב שלום וברכה.

מכתב קדשו מן יום ג' דנא הגיעני, וה' יתברך יחזק כחו להגדיל ישיבתו הרמה ולהרביץ תורה ברבים וגם שיהיה ביכולתו להאציל עת על המצוה הגדולה ישוב ארץ הקודש...

<u>לו היו בני ביל"ו היושבים בגדרה עוזבים את הקאלאניא, וילכו להם לחוץ לארץ, היה טוב מאד, כי שתי הקאלאניות הנותרות אשר תחת מחסה שלנו, פתח תקוה הגדולה, ואחותה יסוד המעלה הקטנה ממנה כל בני הקאלאניות הנ"ל הם יראי אלקים ושומרי תורתו, ורק בני גדרה לבדם הם מושכים עליהם קו של חשד, עד כי גם הנדיב הידוע אינו רוצה להשגיח עליהם בחסדיו המרובים, אבל מה לעשות?</u>
והדבר אין בידינו, כי יש להם צד גדול במדינתנו, אשר נחשבו אצלם לבני סגולה. אמנם לפי דעתי החובה להשתדל לכל הפחות למנות עליהם מנהל ירא ה' בקי בעבודת האדמה, על כן אין לנו להסכים על התמנות כץ הנ"ל. מחמת טרדת שבת הנני מוכרח לקצר, וה' יתברך יסגיא שלומו ויחזק כוחו וחילו, ועיניו ועינינו יחזו בשוב ה' את שבות ציון, ידידו הדורש שלום תורתו באהבה מוקירו ומכבדו למאד.

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער.

ברית האהבה והשלום עמ' 243-244

מכתב הרב מוהליבר לנצי"ב תרמ"ח (1887)

18. מכתב הרב מוהליבר לנצי"ב תרמ"ח (1887)

ב"ה א' וישלח תרח"ם [יא כסליו תרמ"ח, 27.11.1887]

כבוד ידיד ה' וידיד נפשי הרב הגאון המפורסם זקן ויושב בישיבה, פאר עמנו הצדיק ונשגב, כבוד שם תורתו מורנו הרב רבי נפתלי צבי יהודה ברלין שליט"א אב בית דין וריש מתיבתא דקהילת קודש וואלאזין, רב שלום וברכה.
מכתב כבוד תורתו מן יום א' העבר הגיעני. והנה בדבר אנשי גדרה, אין לי ידיעה אמתית מהנהגתם. את אשר כתבתי לכבוד תורתו כי הרה"ג א' הערציל לא יתקן אנשים כמוהם, היינו רק על פי השערתי, ועל פי השמועה. אמנם לו יהי שכל הדברים שכתבו עליהם הם כנים, עם כל זה חלילה לנו מלילך עמם בקרי, כי בלי ספק כשנאמר להם שיעזבו את מקומם וילכו להם באשר ילכו, לא יתנו לנו אוזן קשבת, ויפנו לנו עורף, ואז חלילה יפרוצו את התורה בגלוי, על כן גם לפי דעתי טובה עצת הד"ר פינסקער בזה, למנות עליהם לראש ומנהל את הררי"מ פינס, והוא יהיה המשגיח עליהם בחומריות ומוסריות, בתורה ודרך ארץ. ולפי השערתי, הוא ידע איך להתנהג אתם וגם הם יטו אוזן לדבריו כי הרבה טובות עשה עמם בהתחלת בואם, ובמשך הזמן יש תקוה כי יחזירם למוטב, ואם יאמר כבוד תורתו מה לנו ולצרה הזאת, לא נתן להם שום תמיכה, וממילא יהיו מוכרחים לעזוב את מקומם, ובפרט כשינתן לכל אחד סכום נכון שיהיה לו לבנות בית בחו"ל, וידע כבוד תורתו כי לפי דעתי אין הדבר כן. כי רבים אשר אתם, אשר אינם דואגים כל כך על קיום הדת, וכאשר ישמעו מה שאנו רוצים לעשות להם, בלי ספק יחזקו אותם בכל מיני חיזוק שישארו דוקא על מקומם...

ברית האהבה והשלום עמ' 251

19. קטע ממכתב הרב מוהליבר לרב אליאשברג תרמ"ח (1887)

ידידנו הגאון דוואלאזין צודק מאוד שמהראוי היה לשלחם אבל כבוד תורתו צדק יותר ממנו, כי לא נקל הדבר הזה למלאותו בדור פרוץ כבזמנינו, אשר בעווניו הרבים הפרוץ מרובה ורבים אשר איתם מאשר אתנו. וכבר השבתי לו כי הוא דבר הבלתי יתכן לעניות דעתי ועלינו לקיים מאמרם ז"ל "מי כתיב יתמו חוטאים יתמו חטאים כתיב", אבל חובה עלינו לעשות כל טצדקי דאפשר למיעבד [כל מאמץ שאפשר לעשות] להחזירם למוטב.

ברית האהבה והשלום עמ' 256

מכתב הרב מוהליבר לפינסקר תרמ"ח (1887)

20. מכתב הרב מוהליבר לפינסקר תרמ"ח (1887)

ב"ה, יום ה', ז' טבת תרח"ם [22 בדצמבר 1887]

כבוד האדון הנכבד, גביר בעמיו, חכם ושלם, הר"ל ד"ר פינסקער נ"י,
מכתבו מן ב' דחנוכה קבלתי. תשובתו בדבר בני גדרה אינה מספקת, כי הן אמת כי האחדות הוא דבר היותר גדול בכל עם ועם ובפרט לעם בזוז ושסוי כעמינו, אבל אם לא נתאמץ בכל יכולתנו לראות, שהאנשים אשר עלו שמה יהיו שומרי תורה ומצוות, ידע כבודו הרם, כי לא יתאחדו שם עם אחינו אשר הם תושביה מכבר, ואם כן אין אנו מסייעים לעשות אחדות ושלום, אבל אנו מרבים פירוד ומחלוקת. ועל כבודו הרם החובה ליתן חכמה ודעת בלב אוהביו, כי אם חלילה הבאים שם יפרו את התורה והמצוה, אזי יהרסו את היישוב עד היסוד ויגרמו רעות גדולות ועצומות לכלל אחינו, כי היחשוב כבודו הרם, כי ארץ הקדושה היא כארץ אשכנז או צרפת או אף כארץ רוסיא, אשר תוכל לקלוט אל תוכה כשומר תורה כמפר תורה? לא כן הדבר. העם היושב בקרבה עד היום מאחינו האשכנזים הם נשויי פשע יראים ושלמים עם ה' ותורתו, מקנאים גדולים, ואם יתברר אצלם על איזה אנשים כי לא שמרו חוקי התורה בפרהסיא, אזי יתעבום וישנאום וישקצום, ואת אשר יהיה ביכולתם לא יניחו מלרדפם ולהדפם. ומה יהיה תוצאות דברים כאלה? על כן עלינו לעשות כל מה שאפשר להשיב את בני גדרה לדרך התורה והמצווה, ואם לא יאבו לשמוע לקול הורים אזי אין אופן אחר כי אם שילכו להם למדינות שבחוץ לארץ ויעשו מה שלבם חפץ [...]
והנני מוכרח להפסיק באמצע כי מרוב שיחי וכו'
מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה,
שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער.

ברית האהבה והשלום עמ' 260-259

מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה תר"ן (1890)

21. חיוב העליה לארץ ישראל

...והנה כמעט כל הפוסקים, ולכל הפחות רובם ככולם, הסכימו עם דברי מהרי"ט **שגם בזמננו חיוב העליה לארץ ישראל במקומו עומד.**
ומה מאד נפלאתי על כמה גדולי עמנו המופלגים בתורה וחסידות שהתנגדו לעיקר ישוב ארץ הקודש על ידי קנית שדות וכרמים ולהושיב עליהם איכרי ישראל, באמרם כי האיכרים ובפרט הצעירים לימים, אינם שומרים את התורה. כי לו היו דבריהם כנים, הנה כבר כתבנו שהקב"ה רוצה יותר שישבו בניו בארצו אף על פי שלא ישמרו את התורה כראוי ממה שישבו בחוץ לארץ וישמרוה כראוי. ובפרט כי אפילו השונא היותר גדול להישוב לא יאמר חלילה שבארץ הקודש נעשו גרועים ממה שהיו בחוץ לארץ, ואדרבא כולי עלמא יודו, שאף היותר גרועים שבאו לשם שבו מדרכם והטיבו מעשיהם מבתחלה, ואם כן אפילו אם היה אמת כדברי מוציאי הדִבה שהם עדיין חוטאים ולא עזבו דרכם הרעה לגמרי, על כל פנים הלא הטיבו את אשר עשו בתרתי: (א) שהמצוה הגדולה ישיבת ארץ ישראל בידם, ו־(ב) שגם בשמירת התורה והמצות הוטבו הרבה.

ברית האהבה והשלום עמ' 282-281 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

22. המשך - לימוד זכות על יושבי הארץ

אמנם אחרי זכני ה' והייתי בארץ הקודש בעצמי ובקרתי בעצמי את רוב הקולוניות, רובם ככולם כמעט, הנני אומר בפה מלא, **כי כל מה שדברו עליהם בפריצות מעשיהם הוא דִבת שוא ושקר**, יש מהם הרבה אשר הם צדיקים באמת, כי זכו לישב בארץ הקודש ולשמור המצות התלויות בארץ וליהנות מיגיע כפיהם ממש, בלי אונאה ותרמית, וגם לעסוק בתורה ומצות בדחילו ורחימו, וליתן צדקה כפי כחם; ויש מהם בינונים בקיום התורה והמצות כמו אצלנו הבינונים, אבל על כל פנים יש להם שלש מעלות אלה: הישיבה בארץ הקודש, העסק בישוב הארץ, ושמירת המצות התלויות בארץ; ואם אולי נמצאים בהם גם גרועים, הוא רק כדרך כל עיר ועיר, אשר הטבע מחייב להיות בהם גם גרועים, אבל אצלם הם מיעוטא דמיעוטא, ולא יזדמן אצלם כמו אצלנו שיחלל שבת או יעשה עבירה אחרת בפרהסיא.

ברית האהבה והשלום עמ' 282 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

23. המשך - עיקר מעלת הישיבה בארץ

האמנם כי עיקר מעלת הישיבה בארץ היא כאשר הישיבה בארץ גורמת ישוב הארץ והיא המעלה השנייה שחשבנו, אבל היא העיקרית, כי הישיבה בארץ לבד זולת העסק בישובה לא תתחשב למצוה גדולה כל כך.

ברית האהבה והשלום עמ' 285 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

24. המשך - ירושת הארץ בזמן הזה

והנה מה שכתב הרמב"ן שהיא מצווה לדורות ואפילו בזמן הגלות לרשת את הארץ ולשבת בה, כוונתו מבוארת שהירושה אינה על ידי מלחמה, שאין אנו יכולים ולא רשאים ללחום בזמן הזה, כמבואר בכתובות שהשביענו הקב"ה שלא נמרוד באומות שאנחנו חוסים בצילם (וכמו שהורו אותנו חז"ל בכמה מקומות לאהוב ולכבד לירא ולעבוד באמת ואמונה את המלך והממשלה אשר בצילה מצאנו מחסה) ושלא נעלה בחומה, פירש רש"י ז"ל "ביד חזקה", ועל כרחך המצוות עשה של ירושה שנוהגת גם בזמן הזה אינה כי אם שנשתדל לקנות את הארץ מיד בעליה, וכל כברת ארץ שנקנה הננו מקיימים המצווה של ירושה, וגדולה מצווה זו מכל המצוות שבתורה, כמו שכתב הראב"ע ז"ל והובא ברמב"ן בפרשת וישלח על הכתוב "ויקן את חלקת השדה" וז"ל: "והזכיר זה הכתוב להודיע כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל, ומי שיש לו בה חלק, חשוב הוא כחלק לעולם הבא", עכ"ל.

ברית האהבה והשלום עמ' 286 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

25. המשך - אבחנה בין ירושת הארץ לישיבה בארץ

אמנם בקנית קרקע לבד עוד לא קיימנו המצווה בשלימותה, דבמצווה זו יכללו שני דברים: "והורשתם את הארץ וישבתם בה", והנה הקניה היא הירושה, אבל הישיבה עוד לא נתקיימה, והישיבה לפי דעת הרמב"ן ז"ל היא ב' מיני הישיבות שבארנו: א' – הישיבה בארץ, וב' – ישובה של הארץ. וזה שכתב הרמב"ן ז"ל "שלא נעזבה כו' או לשממה". "שלא נעזבה" כו' היא הירושה, ושלא נעזבנה שממה רק לעבוד אותה היא הישיבה, דהיינו שנשב בארץ וגם לעשותה ארץ חמדה בנטיעות וזרעים.

ברית האהבה והשלום עמ' 286 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

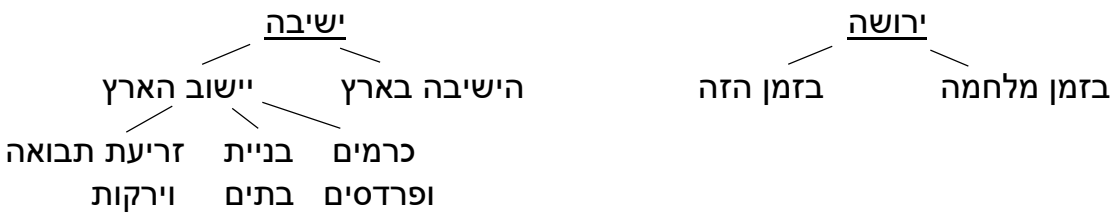

26. המשך - ניתוח מצוות יישוב הארץ

מכל האמור נתברר לנו, שמה שאמר הכתוב "והורשתם את הארץ וישבתם בה", היא מצות עשה אחת השקולה כנגד כל המצות שבתורה, והחלק היותר נכבד הוא הירושה, היינו הזכיה בכברת ארץ בארץ הקודש, בזמן שהיו ישראל לעם בפני עצמם על ידי מלחמה, ובזה הזמן על ידי קנין כסף, והוא חשוב כחלק לעולם הבא. וגם הוא דוחה שבות במלאכה דאורייתא, דהיינו על ידי אמירה לנכרי. והחלק השני מהמצוה הנ"ל הוא הישיבה, וגם הישיבה מתחלקת לשני חלקים: א) הישיבה בארץ; ב) ישוב הארץ. וחלק ישוב הארץ גם כן יתחלק לשלש מדרגות: א) נטיעת כרמים ופרדסים הוא הישוב היותר גדול; ב) בנין בתים; ו־ג) זריעת תבואה וירקות. ראה 5 לעיל.

ברית האהבה והשלום עמ' 289 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

27. המשך - חשיבות הנטיעות

וכן אמרו במדרש רבה "מתחלת בריתו של עולם לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחלה... אף אתם כשתכנסו לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחלה, הדא הוא דכתיב 'כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל'".
דברי התלמוד והמדרש רבה הנ"ל נתקיימו כעת על פי הנסיון, כי לו היו כל הקולוניסטים נוטעים כרמים בראשית ביאתם לארץ זה כשמנה שנים ויותר, כבר היה ביכלתם לישב במנוחה איש תחת גפנו, והיו מתפרנסים בריוח מהכנסת כרמיהם, כאשר אנו רואים בראשון לציון.

ברית האהבה והשלום עמ' 289-290 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

28. המשך - מעלתם של מייסדי המושבות הראשונות

אחי ורעי, בני עמי, החביבים ויקרים לי כנפשי, אשר זכיתם לעלות לארץ הקדושה ולקנות כברת ארץ, וגם כבר נטעתם כרמים ובניתם עליה בתים, אשריכם ואשרי חלקכם, עולמכם תראו בחייכם, הנכם חפשים מגלגלי המסחר אשר הייתם אסורים לו בהבלי שוא, ומלא תרמית ואונאה, ובכל רגע ורגע הייתם נכונים שיהפך עליכם אופן גלגליו. עתה איתן מושבכם, ואתם נהנים מיגיע כפיכם, אתם עובדים אדמת הקדש במנוחה והשקט, לא תפחדו עוד משאון המחסר וזעפו, תהפוכותיו לא תדעו, מי יכול להעריך אשרכם וטובכם בזה ובבא! וה' יתברך ישים חלקנו עמכם, אמן.

ברית האהבה והשלום עמ' 290-291 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

29. המשך - היקף יחידת משק

אם יהיה למשפחה שלמה אדמה טובה ערך 200-250 דונם אדמת זריעה, יהיה ביכולתה לחיות מהאדמה כשיעבוד אדמתו בעצמו. אמנם טוב יותר שיטע גם כן 40-50 דונם כרמים, אשר מזה יהיה לו בסוף ארבע שנים כעשרת אלפים ויותר גפנים, אשר יכניסו לו בשנה החמישית איזו מאות רובל כסף ובשנה הששית וכו' עוד יותר. אמנם אם יזרע ויטע גם כן גן ירק ופרדס כשתהיה האדמה מוכשרת לגן ופרדס, היינו שיהיה סמוך לו באר ומתוכו חפירות נמשכות להגן והפרדס, אז יחיה בריוח בלי ספק ברצות ה'. ובדבר נטיעת תותים ושושנים וכדומה, יתכן להיות כי ישאו הרבה שכר אבל צריכים אנו להמתין איזו שנים עד שנדע מה הורה הנסיון לאנשי הנדיב.

ברית האהבה והשלום עמ' 292 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

30. המשך - המלצה להתיישבות בעבר הירדן המזרחי

יש עדיין הרבה קרקעות לקנות ביהודה, בגליל ובעבר הירדן. ועצתי אמונה לגבירי עמנו שיחישו וימהרו לקנות אדמה בארץ הקדושה, ויקנו הרבה כפי יכלתם, כי מלבד הגאולה אשר יתנו לארץ, יעשו מסחר גדול וטוב מאד, אשר עוד לא נראה ריוח כמהו, כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם יאמרו לארץ הקודש מאין כמוך, וכל אחד מהם רוצה לקנות אדמת הקדש, ועל כן עלינו להיות זריזים בדבר, למען לא נצא בפחי נפש וידים ריקניות אחר כך כשנאבה להשיג אדמת קדש. ממילא מובן כי שדות יהודה קודמות לשדות גליל, ואם תהיה חבורה גדולה ממאה משפחות ויותר, שלא יהיה מוראם של הבעדואינים [בדווים] עליהם, אזי יותר טוב לקנות אדמה בעבר הירדן מפני שני טעמים: א) מפני שהיא בזול למאד. ו־ב) מפני שהאדמה טובה מאד.

ברית האהבה והשלום עמ' 293 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

31. המשך - המלצה לרכישת קרקעות בחבלי הארץ השונים

כבר נתבאר בתשובה שלפני זה שהאדמה היותר טובה הוא אדמת עבר הירדן, אבל גם ישיבתה היא היותר מסוכנת, כי הבעדואינים הם פראים ועזי נפש ובלא חבורה גדולה ממאה משפחות ושיהיו גבורים ואבירי לב אשר לא יחתו מפני כל, אי אפשר לדור שם בלא סכנה. אמנם עוד נמצאה אדמה טובה סביב טבריא וים כנרת, סביב צפת ויסוד המעלה, ואם אינה כל כך בזול כמו בעבר הירדן, עם כל זה היא בזול נגד יהודה, וגם על הרוב רוצים בעליהם למוכרם במקח השוה.

ממילא מובן כי הדבר הזה צריך להיות טמיר ונעלם מהסרסורים שידיעתם מזקת מאד, ועל כן מחויב אנכי להאריך מעט בענין זה, והוא כי חובה עלינו שיהיו לנו ביפו אנשים נאמנים

נבונים וידועים, ועל ידם תהיה קנית הקרקעות, וכל איש אשר יבוא מחו"ל ליפו לקנות אדמה בארץ הקודש יפנה אל האנשים הנ"ל, וחלילה לו לגלות סודו לאיש זר.

ברית האהבה והשלום עמ' 293-294 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

32. המשך - התייחסות לשלטון הטורקי

השולטן טוב מאד לישראל, והוא איש מלא חסד, ואם הבאים שם יבנו בתים ויזרעו שדות ויטעו כרמים, וארץ שממה תהפך למטעי כרם וערים חרבות יבנו, והם ישליכו את המסחר אחרי גוום ויאכלו מיגיע כפיהם – בלי ספק כי יתקבלו מהממשלה באהבה ועין יפה.

ברית האהבה והשלום עמ' 294 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

33. המשך - בפתע בא לנו אור

מדי דברי לא אוכל להתאפק מלדבר נגדה נא כל עמי: העוד לא תראו אצבע אלהים בכל אשר קרה לנו? הן זה קרוב לעשר שנים אשר השקנו ה' כוס הרעלה ברוב מדינות אירופא ויקומו עלינו בני בלי שם (אנטיסעמיטים [אנטישמיים]) ברדיפות ועלילות שונות, ויש אשר הרעו לנו הרבה בפועל.
הנה בעת אשר כסה חשך ארץ וערפל לאומים בפתע בא לנו אור המאיר ממערב והאיר ממזרח צדק, וקול קורא ואומר: שובו בנים לגבולכם, השליכו אלילי כספכם ואלילי זהבכם ובואו וחסו בצלי בארץ אבותיכם, אחזו איש איש אתו ומחרשתו ומעדרו בלא לב ולב, כי כל טוב הארץ לפניכם!

ברית האהבה והשלום עמ' 295-296 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

34. המשך - תנופת ההתיישבות בארץ

והנה במשך שש שנים קמו מעפר ערים וכפרים, בארות ועדרים, השדות מלאים חטים ושעורים, ענבים וגפנים מכסים כל ההרים. ארבע עשרה קולוניות נתייסדו במשך זה ובם יעבדו יותר משלשת אלפים נפש מאחינו, ותחת אשר דרך הקדש היתה מלאה קמשונים וחוחים ולא היה כמעט ביכולת רגל אנוש לדרוך בה, ואף כי לנסוע בעגלת צב, וכעת נוסעים מיפו לירושלים, לחברון, לפתח תקוה, לראשון לציון, למקוה ישראל, לזכרון יעקב הכל בדרך ישרה בדרך המלך במרכבה רתומה לשלשה סוסים.

ברית האהבה והשלום עמ' 296 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

35. המשך - המציאות גדולה מהדמיון

אחי ורעי היקרים וחביבים עלי כנפשי ממש, בינו והשכילו היטב, כי כל אשר חזינו במחזה הדמיון לפני שש שנים ולא האמין שום איש אשר לו שכל בריא וישר, כי במשך קצר כזה יצא דמיון גדול כזה לאור, עתה זכינו לראות בפועל, ועוד על צד היותר נעלה, האם במקרה היתה כל זאת? האם יש מי שימצא עוז בנפשו לאמר כי לא יד ה' היתה בכל אלה? האם אפשר להכחיש עוד כי נר המערבי – הנדיב מצרפת – עדות הוא שהשכינה שורה בישראל?

ברית האהבה והשלום עמ' 296 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

36. המשך - פניה לגבירי ישראל

ואתם גבירי ונכבדי עמי! אתם אחי ורעי אהובי נפשי כל המון בית ישראל, מדוע אתם מחשים עד כה ועומדים מרחק מבנין הארץ וישובה? אתם גבירי ומחמדי סעו קדימה, ראו ובחנו בעיניכם את כל הגדולות אשר פעל ועשה כמעט נדיב אחד בעזר ה' עליו, ומה יהיו הגדולות והנצורות אשר תעשו כולכם ביחד בכחכם הגדול כח הכללי? התאמצו אחי היקרים להניח כל אחד אבן בבנין ישראל, אז תראו לפניכם בזמן קצר בנין גדול ונשגב עד לב השמים יגיע בעזר אבינו רוכב שמים בגאותו. ממילא מובן שחובה עלינו להחיש ולקנות קרקע בארץ הקודש כל מה דאפשר, כי במשך עשר השנים או לכל היותר ט"ו שנה, כבר עלה מחיר האדמה עשר פעמים בלי גוזמא, ומי יודע כמה יעלה המחיר בעוד איזו שנים, ואולי לא תהיה עוד קרקע לקנות, כי כל העמים מכל הארצות מתחילים לקנות קרקעות בארץ הקודש, על כן כל מה שיהיה ביכלתנו לקנות עלינו להחיש ולקנות תיכף.

ברית האהבה והשלום עמ' 296-297 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

37. המשך - צפי לעצמאות כלכלית

הקולוניות אשר תחת מחסה הנדיב, אם כי עוד הן באמצע מלאכתן, ואם יעזוב הנדיב את הקולוניסטים לא יוכלו עמוד, אבל יען כי הוא דבר ברור שהנדיב לא יעזוב אותם, ועל כן אין ספק בדבר כי בעוד איזה זמן, שנה או שנתיים או שלש שנים, יהיו הקולוניסטים לברכה בקרב הארץ, כי יחיו על אדמתם איש תחת גפנו בהשקט וריוח.

ברית האהבה והשלום עמ' 297-298 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

38. המשך - תפקיד הועד ביפו

על הועד ביפו חובה היא לדעת את מחסור כל קולוניסט בפרט, ואיזה קולוניסט עובד בחריצות ובלי עצלות, כי קולוניסט חרוץ ראוי לתמיכה ביתר שאת למען יראו האחרים ויהיו כמהו. גם מוטלת החובה על הועד ביפו לדעת את כל המקומות שאפשר לקנות קרקעות, וגם כשיבוא אורח מחוץ לארץ ישגיחו עליו שלא יפול בידי הסרסורים שלא ירמו אותו ושלא יגרמו לו הוצאות יתירות.

ברית האהבה והשלום עמ' 300 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

39. המשך - ירושלים חידשה נעוריה

וירושלים השוממה והחרבה מקדם חדשה כנשר נעוריה, ומחוץ לחומת ירושלים הישנה נתוספו בה רחובות ישרות ומהודרות ובהן נבנו בתים למאות, ובקרוב עד אלפים יגיעו, וכל אחת מהממשלות אשר באירופא משתדלת לרכוש לה חלק בארץ הקדושה וניר בעיר ירושלים. האם אין זה אות ומופת, כי זכר ה' את עמו ואת ארצו ולא מאס בירושלים עיר קדשו, וכל אשר הכינו מידו היתה זאת לנו לטובתנו להעלותנו למרומי הר ציון?

ברית האהבה והשלום עמ' 296 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

40. המשך - ירושלים - מצבה הגשמי והרוחני, הטעון תיקון בירושלים

איך הוא מצב עיר הקודש ירושלים ברוחניות ובמה להועיל לה במצבה הגשמי? מצבה ברוחניות טוב מאד ורק חסר מעט תקון. מצאנו בה אנשים לאלפים יראים ושלמים מופלגים גדולים בתורה, צנועים ומתונים, ואינם מהקנאים לשם שמים, והם סבלנים צנועים ומעולים, טובי לב עד כי ממזונותיהם המצומצמות מאד יפרסו לעני.
אמנם חסרון גדול יש בירושלים והיא האמונה כי אסור גמור הוא ללמד שפת ערבית וצרפתית לנערי ישראל, אשר באמת הוא הכרח גדול בזמננו לדעת לשון המדינה, ובפרט בארץ ישראל אשר שם אין מבינים כלל לשון המדינה, ורובם ככלם הם כאלם לא יפתח פיו, וזאת היא סבה גדולה לביטול המסחר וההכרח לצפות ללחם הקלוקל לחם החלוקה.
על כן החובה על גדולי ירושלים אשר דבריהם יהיו נשמעים וגם יש להם דעת בענייני העולם, להשתדל שתתבטל האמונה הזאת שאסור ללמוד השפה המוכרחת לחיות האדם ופרנסתו. ושתי שפות אלה, ערבית וצרפתית, הן הכרחיות בארץ הקודש כי ההמון מדבר ערבית וגדולי הממשלה מדברים צרפתית.
אמנם לעת עתה חלילה לגרום איזה בטול או פחת בכסף החלוקה, ואדרבה עלינו להשתדל שיבוא ויגיע יותר כסף מדי שנה בשנה, כי הכסף המעט הבא כעת לא יספיק רק לדמי דירה.

גם עלינו לראות ולהשגיח היטב שהחלוקה תהיה כראוי, היינו לתת להלומדים והזקנים והחלושים כפי צרכם, ולבעלי מלאכות וכדומה אשר יכולים להתפרנס ממעשה ידיהם לא לישא פנים להם ולא לתת כלל לאלה שאינם צריכים.
כללו של דבר אם נשתדל שבני ציון היקרים ידעו לדבר בשפות המדוברות כראוי וגם נשתדל להרבות בעלי אומנות ומלאכות שונות ולחלקם בערים שונות, אזי נרים מצבם הגשמי ונעמידהו על מצב טוב ונכון.

ברית האהבה והשלום עמ' 300-301 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

41. המשך - המלצה להתיישבות יהודית בסמוך לביירות

עוד זאת כאשר ראיתי דרך עברי בעיר ביירוט אשר בסוריא[1] והנה היא עיר גדולה ורבת המסחר, וגם סביב לה שדות וכרמים ופרדסים נחמדים, אם כן אפוא מהראוי לנו לעשות בה ישוב גדול מאחינו ולתמוך בידם שיתחילו לעסוק שם במשא־ומתן ובמלאכות ואומנות שונות וכו', אזי נוכל לקוות כי בזמן קצר יהיה שם ישוב נכון וקיים. ואם יבואו איזה עשירי עם לעשות שם עסקים גדולים אין ספק שיצליחו בעזרת ה'. גם נוכל לקנות שם קרקעות לגנות ופרדסים שדות וכרמים, ואז יש תקווה כי נצליח במעשינו.
עיקר הדבר וחתימת מאמרי היא, **שכל אחד האוהב שערי ציון וירושלים באמת לא יסתפק במחשבה בלבד אבל יעשה ויפעול בגופו ובממונו**, אז יצליח ה' לנו בכל מפעלינו, והארץ החרבה והשוממה תהפך לגן ה' והעיר הבזויה והשפלה תהיה לכבוד ותפארת אמן.

שמואל בהרב מוהרי"ל מאָהליווער

ברית האהבה והשלום עמ' 301-302 מתוך המאמר מטרת נסיעתי לארצנו הקדושה

[1]. בזמן כתיבת המאמר לא שורטטו הגבולות המוכרים לנו היום (ביירות נמצאת היום בתחום לבנון). הגבול הראשון בין ארץ ישראל ללבנון שורטט בהסכם סייקס־פיקו שנחתם בין הבריטים לצרפתים בשנת 1920 בעקבות מלחמת העולם הראשונה, שלושים שנים אחרי כתיבת המאמר. בהסכם זה גם הוגדרה בפעם הראשונה לבנון כיחידה מדינית נפרדת מסוריה.

מכתב מהרב מוהליבר לנצי"ב עם שובו ממסע המושבות הראשון תמוז תר"ן (1890)

42. מטרת הנסיעה לארץ ישראל

בעזה"י יום א' כ"ה תמוז התר"נ

כבוד ידיד נפש כל בית ישראל וידיד נפשי הרב הגאון הגדול פאר ישראל הודו והדרו, העמיד תלמידים לאלפים וכולם ילכו לאורו, כבוד קדושת שם תפארתו מורנו הרב נפתלי צבי יהודה ברלין נ"י האב בית דין וריש מתיבתא דקהילת קודש וואלאזין, רב שלום וברכה.

בלי ספק כבר נודע להדרת גאונו כי נסעתי לארץ הקדושה. זה ימים תשע אשר שבתי משם לביתי. בהימים הראשונים לביאתי לביתי, כמעט לא היה לי פנאי לבלע רוקי מריבוי האנשים והטרדות, אמנם כעת נפניתי מעט, הנני כותב את מכתבי אל כבוד תורתו, והוא כמעט המכתב הראשון. בדבר ארץ הקודש עיקר מטרת נסיעתי היתה לראות מצב אחינו הקאלאניסטים הן מצבם החומרי והן מצבם המוסרי, והודות לה' כי שניהם מצאתי במצב טוב ונעלה.

ברית האהבה והשלום עמ' 260-261

43. המשך - המצב הרוחני של פתח תקוה וגדרה

מצב המוסרי של הקאלאניות הנ"ל: אודות פתח תקוה אין מה לדבר, כי הם יראים ועובדי ה' ובעלי תורה, וביהוד הקרוב לפתח תקוה יושבים איזה פרושים ההוגים יום ולילה בתורה, ויש להם תלמוד תורה וישיבה רב ושוחט ובודק. גם גדרה הגם כי איננה שוה לפתח תקוה במצבה המוסרי, אבל עם כל זה לא נשמע חלילה שמץ רע עליהם, והם בחזקת כשרים ושומרי מצוה, ותחת זה במצבה החומרי היא טובה למאוד, בעלי עבודה ואמיצי לב לא יחתו מפני כל. לכל אחד מהצעירים הן בפתח תקוה והן בגדרה יש קנה רובה והם רוכבים על סוסים במהירות נפלאה ומורים מהקנה רובה בעת רכבם.

ברית האהבה והשלום עמ' 261

44. המשך - המצב הרוחני של ראשון לציון ועקרון היא מזכרת בתיה

הקאלאניות של הנדיב הם במצב טוב למאוד במצבם החומרי. עקרון אינה רוצה לקבל עוד תמיכה מהנדיב, ובראשון לציון בעוד שנה או לכל היותר שנתים יתפרנסו מכרמיהם בריוח גדול וגם יהיה ביכלתם לסלק להנדיב במשך שנים. גם מצבם המוסרי טוב מאוד. ומי ידבר מעקרון אשר הם אנשים יראי ה' ותמימים.

ברית האהבה והשלום עמ' 261

45. המשך - המצב הרוחני של זכרון יעקב ויסוד המעלה

כן הקאלאניא זכרון יעקב היא יפה ונעלית למאוד. היא עיר יפה וגם סביב לה גנים ופרדסים, ומצבה המוסרי גם כן טוב. וכן שארי הקאלאניות, יסוד המעלה מצב המוסרי טוב למאד, אבל מצבה החומרי עוד לא טוב כל כך, אבל הנדיב מביט עליה בעין חמלה למאוד ובקרוב יעלה אותה ברצות ה' על מצב היותר טוב. כללו של דבר מעולם לא דמיתי למצוא את הקאלאניות במצב טוב כזה, וידע הדרת גאונו כי כל הדברי בלע שמוציאים על הקאלאניות הוא שקר וכזב. והתקוה לה' כי הישוב יתרחב ויתגדל.
והנני הדורש שלומו באהבה, מוקירו ומכבדו למאוד

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליוער.

ברית האהבה והשלום עמ' 261-262

נאום הרב מוהליבר באסיפת מנוחה ונחלה להקמת רחובות (הצפירה תרנ"א 7.11.1890 גיליון 235)

46. נשאתי אז עיניי אל ההרים

זה שמונה שנים כהיום, מעת אשר עלתה במחשבה על לב מעטים מטובי אחינו ליסד ניר בארץ אבותינו ולכונן מושבות על אדמת הקדש למען אחינו החפצים לעבוד את האדמה לאכול מפריה ולשבוע מטובה. כאחד משלמי אמוני ישראל, המעריצים את הרעיון הנשגב הזה והרואים בו חץ תשועה לרבים מבני עמנו החיים מן הרוח, וכדגים הנאחזים במצודה יעמלו בדי ריק לחלץ נפשם מצרה ומעצר רעב ומחסור, שמחתי אז על התנועה הנמרצה בין אחינו, אך כאשר נוכחתי לדעת כי אך קול דברים אנחנו שומעים, וכל תמונת מעשה כל פעולה מוחשית איננו רואים, כאשר ראיתי עין בעין כי אין עוזר לנו וכי המחזיקים במעוז המפעל הזה בין אחינו בני ארצנו מתי מספר המה, ואך אחדים בכל עיר ועיר יכתבו ידם לציון, ולא מאתם תבא תשועת אחינו בארץ הקדושה, נשאתי אז עיני אל ההרים, אל גדולי ישראל, אולי מהם יבנו המושבות, אולי מאתם תבא עזרתם.

ברית האהבה והשלום עמ' 304

47. המשך - רכישת לב הברון רוטשילד למפעל ההתיישבות

ואז התיצבתי לפני כבוד 'הנדיב הידוע' להטות לבבו להמפעל הזה ולהוכיח לו לדעת כי שקר נחלו אלה האומרים אשר עמנו הוא אך עם הרוח ולא יוכל לשוב לאדמתו אשר בשכבר הימים אך ממנה היו לחייו תוצאות, ועובד אדמתו שבע לחם, ואם אך נפתח עתה לפני אחינו מקור נאמן לפרנסתם, אם אך נושיבם על אדמה טובה ופוריה, יעבדוה וישמרוה, יעזקוה ויסקלוה, יזרעוה ויטעוה, וגם היא תענה להם את הדגן ואת התירוש וישבו בשלום תחת גפנם ותחת תאנתם.
הרביתי לדבר על לב הנדיב, וה' השוכן בציון נתן בלב הנדיב כי יטה אזן קשבת לדברי, וכי יזיל גשם נדבות על תלמי אדמת הקודש, ומאז ועד עתה פתוחה ידו המלאה והרחבה להריק ברכה על ראש אחינו העובדים אדמת הקדש ולהעשיר את המושבות אשר כוננו ידיו על הרי ישראל.

ברית האהבה והשלום עמ' 304

48. המשך - הרב מוהליבר מביע שמחתו על התגשמות חזונו

אחי היקרים!
כשבע שנים עברו מעת אשר דפקתי על פתחי 'הנדיב הידוע' ועוררתיו לצאת לישע עמו, ומה עינינו רואות עתה? בדמעי עיני זרעתי אז זרע לברכה על לב הנדיב הגדול אשר צדקותיו עצמו מספר ואין ערוך לחסדיו הרבים, ובדמעי גיל, בעינים מפיקות שמחה בלא מצרים, בלב מלא תקוה וששון ראיתי בשנה הזאת בדרוך כף רגלי על אדמת הקדש, את אחינו האכרים נושאים ברנה את אלומותיהם במושבות הנדיב וביתר המושבות אשר אחינו באו שמה אל המנוחה ואל הנחלה; בלב מלא שפק ופחד היצליח ה' דרכי, דרכו בפעם הראשונה כפות רגלי על מפתן נדיב עמנו להנטותו לתחית ישראל על אדמתו, ובלב מלא שמחה ורגשי קדש, כבוד ויקר, ראיתי בעיני בימים האלה את אחינו האכרים שלומי אמוני ישראל עובדים עבודתם על הרי ציון, ואשא כפי אל הבוחר בירושלים, ואודה לו על כל תגמולוהי עלינו ועל כל הענין הקדוש לנו, אשר יציץ ויפרח וישגא מאד.

ברית האהבה והשלום עמ' 305

49. המשך - המושבות אומרות כולן כבוד למיסדיהן

אחי היקרים!
קצרו שפתי מלהביע לכם את כל רגשותי אשר רגשו בקרבי למראה המושבות אשר כלן אומרות כבוד למיסדיהן, לבוניהן ולעובדיהן, אך בדברים אחדים אומר לכם כי מי שלא ראה מושבות ישראל אלה בפריחתן לא ראה מאורות מימיו!

ברית האהבה והשלום עמ' 305

50. המשך - כל בני המושבות כולם אהובים... והולכים בדרך הטוב והישר

עוד גם זאת אוכל להעיד לפניכם, כי שקר ענו באנשי מושבות אחדות, אשר רוחם לא נכון בקרבם וירחקו מתורת ה' ויסוגו אחור ממצותיו. הנני מעיד בכל הקדוש לנו, כי כל בני המושבות כלם אהובים כלם ברורים וכלם עושים באהבה רצון קונם והולכים בדרך הטוב והישר בעיני אלהים ואדם, וגם אלה אשר אולי בהיותם בארץ מולדתם עוו הישרה שבו אל ה' בכל לבם בשבתם על ארץ הקדושה.

ברית האהבה והשלום עמ' 305

51. המשך - התרשמותו המיוחדת מבני זכרון יעקב

לרגל מסעי לבקר את המושבות, שבתתי במושב "זכרון יעקב", הוא המושב האחד אשר עליו יוציאו שונאי הישוב דבה, כי יושביו סרו מדרך הטוב ועושים בפרהסיא דברים אשר גם בחדרי חדרינו אסור, והנה מה רחב ושמח לבבי לראות את כל בני המושב אשר באו ביום השבת לבית מלוני ויבקשוני כי אטיף להם מוסרי, והמה הקשיבו כלם רב קשב בחרדת קדש לכל הגה אשר יצא מפי, ויאיצו בי לשבת אתם עוד ימים אחדים ולהשמיעם כפעם בפעם תורת חיים תוכחת מוסר, גם נוכחתי לדעת כי אך דבת שוא מעבירים עליהם, ואך משנאה כבושה וצרות עין יטפלו עליהם עונות ופשעים אשר לא נואלו ולא פשעו.
הנה כי כן, אחי היקרים, המושבות הנוסדות חיו תחיינה, על אף שונאינו מנדינו האומרים נרפים אחינו נרפים ולכל עבודת הגוף, לעבודה בשדה, לא יצלחו. חיו תחיינה המושבות וישראל עושה בהן חיל!

ברית האהבה והשלום עמ' 305-306

52. המשך - הדרך לביסוס ההתיישבות

אך עוד נראה בענין הישוב כאשר הוא בתמונתו הנוכחית אליה וקוץ בה, כי רוב האכרים אשר התנחלו על אחוזתם יחיו על חשבון הנדיב ומעוטם על כסף תמיכת נדיבי עמנו ועל חשבון עצמם, כי רוב האכרים אשר באו עד כה לארץ הקודש היו עניים ודלים ויהיו אנוסים לצפות לעזרת אחרים ולהבנות מנדבות נדיבי עם, לכן עוד גדולות לא נעשו בארץ, כי הנקל להבין אשר לא בצדקה יושע ישראל, לא בכסף נדיבי עם יגאלו אחינו ממצבם ההרוס. אך אם יאבו אחינו להקים להם בנין עדי עד בארץ הצבי, אם יחפצו אחינו לכונן את המושבות על יסודות חזקים ונאמנים אשר כל הרוחות שבעולם לא יזיזון ממקומן, עליהם להושיע לעצמם, זרועם היא תסמכם וימין ה' הסוכך באברתו על ציון ומקראיה תושע להם להגדיל את ענין הישוב ולהאדירו לעד ולנצח נצחים; כי על כן, אחי היקרים, בהתאספנו פה כלנו להניח אבן פנה, ליסד ולתקן תקנות טובות להמושב החדש אשר החילונו לבנות בעצמנו ובכספנו, איש איש מאשר ברכו ה', יהי נא לנו הנסיון הראשון אשר הננו מנסים הפעם על הרי ישראל לאות ולמופת כי הבוחר בציון יצו לנו את ברכתו ויופיע על פעולתנו והיה ראשיתנו מצער ואחרית פעלנו ישגא מאד.
היו נא, אחים יקרים, למופת לכל אחינו אשר ממנו יראו וכן יעשו גם המה לתת גאולה לארץ הקדש, ובכם יברך ישראל!!

ברית האהבה והשלום עמ' 306

קול קורא מאת הרב מוהליבר למזרח"י תרנ"ו (1896)

53. הסיבות לירידה בהתעניינות במצוות יישוב הארץ

בעזה"י ב' שבט תרנ"ו

כבוד אהובי, אחי ורעי, נוצרי תורה שומרי מצותיה, אוהבי ציון להקים חרבותיה, דורשי שלומה לשדד אדמתה ולטעת כרמיה ובראשם עמודי התורה הרבנים הגאונים רועי ישראל.

ברכת ה' וכבודו יחל עליכם סלה.
הן לפלא בעינינו החזיון, אשר אנו רואים בדבר הגדול והקדוש ישוב ארץ ישראל, אשר היא אחת מהמצות היותר גדולות, אשר אמרו חז"ל עליה כי היא שקולה ככל המצות ויכולים כל ישראל להשתתף בה אחד המרבה ואחד הממעיט, ובכל מדינתנו אשר יש בה כארבעת מיליאן [מיליון] אחינו (ד' ירבה אותם) לא אדע אם ימצא אחד מאלף אשר יקח חלק במצוה הגדולה הזאת, והרבה מהיראים והחרדים עומדים מרחוק. לא שקטתי ולא נחתי עד אשר מצאתי שתי סבות המונעות אותם לקחת חלק בה: א) כי מצב ישראל נתדלדל מאד וכל איש טרוד להביא טרף לנפשו ונפשות ביתו ואף אותם נדיבי לב אשר יש בכחם לתת צדקה אומרים, כי עניי עירם קודמים והם נותנים על הצדקות הכלליות שבעירם. ב) כי אנשים נרגנים בדו שקר על הפועלים האומללים לאמר כי עזבו חלילה את תורתנו הקדושה ומצותיה.
והנה להראות לעין כל, כי שתי הסיבות לא תספקנה למנוע את איש מהדבר הקדוש ישוב הארץ, באתי במכתבי זה.

ברית האהבה והשלום עמ' 315-314

54. המשך - הסיבה לשנאת הגויים את ישראל

עתה, אחי, נחשוב נא דרכינו, הן כמעט כל דברי בני בלי שם נגד ישראל הוא רק כי הם אוכלים ואינם עושים, לא יחרשו, לא יזרעו ולא יקצרו ויאכלו כל טוב הארץ יגיעת אחרים בתרמיתם, ובטענתם זאת ירעישו את כל העולם עלינו עד כי הננו בצרה גדולה. על כן הננו מֻכרחים להרבות עובדי אדמה בקרבנו. ואם עתה, אשר ישוב הארץ קטן הנהו בערכו עם כל זאת פעלו האכרים בארץ הקודש על רבי הממשלה במדינתנו, אשר העידו, כי לאמר על היהודים שאינם מסוגלים לעבודת האדמה ואינם חפצים בה הוא דבת שוא והמופת לזה הוא **אכרי היהודים בפלשתינא**, ועתה אם יקחו כל ישראל חלק בישוב הארץ, הלא אז יגדל עשרת מונים ועוד יותר הלא יראו כל יושבי תבל וגם צוררינו היותר גדולים יהיו מוכרחים להודות כי דבתם דבת שוא ושנאתם שנאת שקר ורוח והצלה יעמוד ליהודים.

ברית האהבה והשלום עמ' 316-315

55. המשך - דברי עידוד לקיים את מצוות יישוב הארץ

מלבד זה הלא ישוב ארץ הקודש בפני עצמו צריך להיות שמחת כל לב יהודי. ובגמרא ברכות כשהגדילו מי שמשמח חתן וכלה אמרו "כאלו בנה אחת מחורבות ירושלים", עתה כשזכינו שנבנו יותר מעשרים עירות וברובן גם בתי כנסיות ותלמודי תורה, בתים לחולים עם רופאים ורפואות והכל בפאר ויפי, כרמים ובהם מליונים גפנים ושאר אילנות יקרים כמו: זיתים, שקדים, תאנים ורמונים וכדומה, גם פרדסים ובהם אתרוגים, לימונים וכל מיני ארגזים, הלא לנו לשוש ולשמוח למאד אם יש לנו איזה חלק בזה, אשר נוכל להתפאר בצדק, כי זה מאות הרבה שנים אשר לא זכינו לדבר גדול ונעלה כזה. וכאשר החל ד' להגדיל חסדו עלינו, כן ניחל לו יתברך, אשר יוסיף להגדיל חסדו עמנו, אבל עלינו להראות מצדנו, כי אין אנחנו כפויי טובה לו יתברך וכל אחד מאתנו יראה בפועל את חפץ לבבו לשכלל את אדמת אבותינו ולקחת חלק בבנינה **לפי ערכו ויכלתו בגופו בנפשו ובמאודו.**

ברית האהבה והשלום עמ' 316

56. המשך - לימוד סנגוריה על מייסדי המושבות

הסבה השניה מחמת מוציאי דבה על האנשים היקרים העוסקים בישוב הארץ, הנה כשאני לעצמי אוכל להבטיח אתכם, אחי ורעי, כי זה שקר גמור ולשון הרע מגונה, אשר אין כמהו, כי באשר ידעתי ברור רובא דרובא מהם הם שומרי מצוה ונוצרי תורה בכל יכלתם והם צדיקים גמורים, כי רובם מצבם אינו בטוב ומקיימים את התורה מעוני, ונהנים מיגיע כפם ובזעת אפיהם יאכלו לחם ומקיימים מצוות עשה של ישוב הארץ מבקר עד ערב. ואם אולי יש מעוטא דמעוטא אשר אינם מדקדקים במצות, עם כל זה אוכל להבטיח אתכם, כי אם נמצאו איזה אנשים כאלה לא אוירה דארץ ישראל גרם להם להיות כן. ובכל אופן ישיבתם בארץ הקודש גרמה להם להיטיב דרכם.

ברית האהבה והשלום עמ' 316-317

57. המשך - הטלת אחריות על הרבנים לפעול לשיפור המצב בארץ

מלבד זה לא אוכל להבין, הלא בדבר גדול ונעלה כזה עלינו להשתדל לברר את הדבר היטב היטב; ואם באמת יש חלילה מגרעות בהנהגת הישוב הלא מחויבים אנחנו להשתדל לתקן את המגרעות. ואם הכל דיבת שוא, עלינו לפרסם הדבר למען ירבו העושים והמעשים בזה ועל מי מוטל הדבר יותר אם לא על היראים והחרדים ועוד יותר על הרבנים הגאונים יחיו אשר הם רועי ישראל ומגינם.

ברית האהבה והשלום עמ' 317

אגרת לחובבי ציון בוילנה תרנ"ז (1897)

58. דברי ברכה ועידוד לחובבי ציון בוילנה

בעזה"י כ"ח כסלו תרנ"ז

כבוד ידידי הנכבדים והנעלים אוהבי עמם וארצם ועוסקים בישובם "חובבי ציון" בעיר ווילנא, יעזרה אלוקים.

שמעתי כי נתאספתם לחבב את רעיוננו הקדוש "ישוב ארץ ישראל" על בני עירכם, ובהזכירכם לפניהם את זכרונות ימים עברו, ימי חנוכה, תעבירו לפניהם את כל הנעשה בארצנו הקדושה בהוה ותקותם לעתיד, והנני מברך אתכם מעמק לבבי כי יופיע ד' על עצתכם ותצליחו במעשיכם לטובת עמנו וארצנו.

ברית האהבה והשלום עמ' 326

59. המשך - השלום יתנוסס על הררי ציון

ומדי הזכירי את שם רעיוננו עצור במלים לא אוכל מלהביע את שמחתי הגדולה למראה הצעדים הגדולים שהישוב הקדוש עושה לעינינו. הנני שמח לא רק על ההוה, אשר לא פללנוהו מראש בגשתנו לפני חמש עשרה שנה אל עבודתנו הכללית, אך ביותר שאת על העתיד הגדול שאותותיו הנני רואה בישוב הרך העולה לעינינו. הנני רואה, חובבים נכבדים, את כל הנעשה בארץ קדשנו ובארצות הגולה וקול הנביא ודברי רבי אבא ואמרי הרמב"ן יצלצלו באזני וממלאים את לבי תקוה עצומה, כי קרוב היום שכל מין האנושי מצפה לו מאז ועד עתה! קרוב היום שהבטחות נביאנו תקוימנה וגם השלום יתנוסס על הררי ציון ותחת כנפיו יחסיון כל בני איש. והישוב הקדוש הוא נותן אותותיו על הדבר הגדול הזה.

ברית האהבה והשלום עמ' 326-327

60. המשך - אין ארצנו מקבלת את אויבנו

מה נאמנו אמרי הרמב"ן ז"ל האומר: "וכן מה שאמר בכאן 'ושממו עליה אויביכם' היא בשורה טובה מבשרת בכל הגלויות שאין ארצנו מקבלת את אויבנו וגם זו ראיה גדולה והבטחה לנו כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היא היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה. כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם". עד כאן לשונו בפרשת בחוקותי.

ברית האהבה והשלום עמ' 327

61. המשך - ארץ ישראל נותנת פריה לאחר אלפיים שנות גלות

על פי דבריו אלה מבוארים היטב דברי הנביא: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא" רוצה לומר בני ישראל קרבו לבוא אל ארצם וישאו הריה את פרים ועל זה אמר רבי אבא "אין לך קץ מגולה יותר מזה, שנאמר 'ואתם הרי ישראל'" וגומר, וכפרש"י, "כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אין קץ מגולה יותר". ומי ראה את ארץ ישראל נותנת פרותיה לעם ישראל? לא אבותינו ואבות אבותינו זה כאלפים שנה כי אם אנחנו ובנינו. וכל מה שתוסיף ארצנו לתת פרותיה כן יקרב הקץ המגולה הזה. ולכן לדעתי, כל איש ישראל המאמין באחרית עמנו מחויב בכל מה שביכלתו, באונו ובהונו להשתתף ב"ישוב ארץ ישראל" ולהשתדל כי תרבינה המושבות בארץ קדשנו וירבו העובדים על הרי ישראל וההרים ישאו פרותיהם ויטפו ההרים עסיס. וכאשר תקוים בנו נבואת הנביא בראשיתה: "והיה השרון לנוה צאן וגו' ובנו בתים וישבו ונטעו כרמים ואכלו פרים" תקוים גם אחריתה: "זאב וטלה ירעו כאחד ואריה כבקר יאכל תבן... לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי".

ברית האהבה והשלום עמ' 327-328

62. המשך - נרות חנוכה יאירו מעל הר המוריה

ואתם ברוכי ד' העוסקים במצוה הגדולה הזאת יאמץ רוחכם ותחזקנה ידיכם גם לימים הבאים לפעול ולעשות לטובת עמנו וארצנו בהוה ובעתיד! והבוחר בציון יברככם בכל טוב סלה ונזכה לראות בשיבת בנים לגבולם ו"נרות חנוכה" יאירו מעל הר המוריה וכבוד ד' עלינו יזרח!
אחיכם אוהבכם בלב ונפש דורש שלומכם ומוקירכם למאד

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער

ברית האהבה והשלום עמ' 328

קול קורא ליהדות ארצות הברית תרנ"ח (1898)

63. תקופת "תחיית עם ישראל בארץ אבותיו"

אל כבוד הרבנים הגדולים, החכמים הנכבדים, ראשי עדות ישראל באמעריקא.
זה כחמש עשרה שנה התחוללה תנועה גדולה במחנה ישראל, תנועה שלא היתה בעולמנו מעת הלכנו שבי לפני צר ויד רומי עלינו התגברה, התנועה הזאת תסמן בדברי ימינו וממנה תחל תקופה חדשה להמנות, תקופת "תחית עם ישראל בארץ אבותיו".

ברית האהבה והשלום עמ' 324

64. המשך - להחיות את הארץ הנשמה, את האם הזקנה

ההיה כזאת בינינו, האם שמענו כדבר הזה כי יתעוררו אנשים רבים בכל רחבי תבל לעלות לציון ארץ משאת נפשנו ולעבוד אדמתה בזעת אפים, לבנות חרבותיה ולקומם הריסותה? לא למות על אדמת קודש הלכו האנשים האלה גם לא לחיות בארץ זבת חלב ודבש עזבו החלוצים את מקומותיהם ועתידותיהם בארץ מגורתם, כי אם להחיות החישו, להחיות את הארץ הנשמה, את האם הזקנה ולהפיח רוח חיים בלב בני עמם הקרוע והמורתח! אמנם בתקופה רבת הערך דרכה רגלנו ואשרי האיש המבין דרכה ומחיש צעדיה!

ברית האהבה והשלום עמ' 325-324

65. המשך - כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד

אך נדבר דברים ברורים: זה כחמש עשרה שנה החל הרעיון הקדוש ישוב ארץ ישראל להתפשט בין העם וכבר קנה לבות רבים בכל המדינות. עשרים קולוניות נבנו בארצנו הקדושה ואחינו בצרפת, רוסיא, אנגליא ואשכנז ועוד, תומכים בידי האכרים העובדים על הרי יהודה. בין התומכים האלה נמצא מכל המפלגות ומכל הכתות והרעיון הנשגב הזה עומד למעלה מהן ומושך אחריו לבות כולם, ובאמת כל איש ישראל המתבונן בו בשים לב מכל צדדיו וצדי צדדיו ימצא בו מה שתבקש נפשו והוא כמן הזה שכל אחד טועם בו טעמו האהוב לו. את האחד תמשוך המצוה הגדולה ש"שקולה כנגד כל המצוות" והשני רואה בו עקבתא דמשיחא, השלישי חפץ לייסד בקרב ישראל מפלגת אכרים עובדי אדמה ואחרי הרעיון והתבוננות רבה אינו מוצא מקום מוכשר לזה יותר מארץ אבותינו. הרביעי לב רגש בקרבו ואומר: ארצנו שממה ועלינו לבנותה, עמנו מפוזר ודורש מרכז ואיפוא מרכזו אם לא ארץ קדשנו? החמישי... הששי... וכן הלאה ונמצא **כל ישראל** מכוונים את לבם למקום אחד.

ברית האהבה והשלום עמ' 325

66. המשך - באמריקא קול ציון נחבא

רק שמה בארץ החדשה, באמעריקא קול ציון נחבא, ומקול ההמולה של הדולרים והסענטים לא נשמע קול אמנו הזקנה הקוראה לבניה.

ברית האהבה והשלום עמ' 325

67. המשך - קריאה לקחת חלק ביישוב הארץ

ובשם הרעיון הקדוש ישוב ארץ ישראל הנני פונה אל כבודם בבקשתי לשום לבם אל מעשי חובבי ציון בכל אתר ואתר להעיר את לב בני עדתם לקחת חלק בדבר הגדול הזה, אשר כבוד ישראל תלוי בו. יכוננו בעירם חברה לישוב ארץ ישראל, חבריה ישלחו סכום ידוע מדי שנה בשנה ותפיץ את הרעיון בין כל המפלגות, תבאו בדברים עם יתר החברות בארצה ובחוצה לארץ ותלך בדרכה להרחיב את הישוב בארץ קדשנו.

ברית האהבה והשלום עמ' 325

68. המשך - בני ציון הנדחים בארץ החדשה יזכרו את אמם מרחוב

עוד רבות רבות יש לדבר בענין הגדול הזה, אך כבר נכתבו עליו המון ספרים בשפות שונות ובהשקפות שונות ותקותי חזקה כי אם כבודם רק יתעוררו להחל עבודתם במפעל הנשגב הזה יבינו ויכירו את הדבר לאשורו וכל אשר יוסיפו לעבוד יוסיפו לאהוב את עבודתם ולחבבה גם על אחרים, ובני ציון הנדחים בארץ החדשה יזכרו את אמם מרחוק ונפשם ולבם נתונים יהיו לעמם ולארצם.

ברית האהבה והשלום עמ' 326-325

69. המשך - ועונתו תחזנה בשוב ה' את שיבת ציון

תקותי תשעשעני כי כבודם ישמחוני בידיעות טובות מפעלותיהם הפוריות ויאמנו דברי חז"ל "דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב", וה' יתברך יחדש עליהם שנה טובה ומבורכת ועינינו תחזינה בשוב ה' את שיבת ציון. והנני מברך את אחינו המפוזרים בכל קצות הארץ בכל טוב סלה.

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער
חונה פה קהילת קודש ביאליסטאָק ברוסיא

ברית האהבה והשלום עמ' 326

שער
תיקון המידות

היראה וההשכלה תרל"ג (1872)

70. חגי תשרי

כאשר נבוא להתבונן בסדר הנפלא של מצוות התורה האלקיית התלויות בזמן, לא נעלים עינינו מלהשקיף גם על משטר הימים של ירח תשרי: בראשונה יבואו בו ימי דין וחשבון – ראש השנה ועשרת ימי תשובה – אחריהם יבוא יום סליחה וכפרה, אחריו כל אדם ימשוך לשמוח בחג האסיף, זמן שמחתנו.

ברית האהבה והשלום עמ' 138

71. המשך - חג האסיף - חג של שמחה

התורה האלהית, הגבילה לנו זמן לשיש ולשמוח על כל הטוב אשר עשה ה' אתנו, והוא חג האסיף. אבל הישמח ילוד אשה קצר ימים ושבע און ומרמה? הישיש אסיר עוני, אשר בעוד ימים יובילוהו לבית המשפט לתת דין וחשבון על אשר הרבה להרשיע? ואם ישמח הלא אז יהיה נאלץ לכבות מלבבו כל רגש קודש, ויתמכר לכל תועבה כמאמר הכתוב "[והנה ששון ושמחה] הרֹג בקר ושָׁחֹט צאן [אכֹל בשר ושָׁתוֹת יין אכוֹל ושָׁתוֹ כי מחר נמות]", על כן אב הרחמים הקדים לנו יום דין וחשבון, ואחריו יום סליחה וכפרה. וכל איש ישראלי מרגיש בקרב לבבו רוח קדושה וטהרה. כי ה' הטוב ומרבה לסלוח, סלח לנו על כל אשר העוינו נגדו. אז, אז, יתכן לנו לשמוח בחג האסיף שמחה טהורה ונקיה, בכל הטוב אשר חנן ה' אותנו על חג השמחות.

ברית האהבה והשלום עמ' 140-139

72. המשך - מצוות לולב לעורר על מעלת השלום

האומנם! אף כי יום הכיפורים מכפר על כל, אבל רק בדברים שבין אדם לקונהו, אבל לא במה שבינו לרעהו. כי המהרס את היסוד יפול הבנין כולו, ויסוד כל התורה הוא "מה דעלך סני לחברך לא תעביד". לעורר אותנו על מעלת השלום והאהבה, צוינו בחג האסיף על מצות לולב, והוא כמאמרם ז"ל: "מה אתרוג יש בו טעם וריח כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ומצות כו'; מה ערבה אין בה לא טעם ולא ריח, כך ישראל יש בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים, אמר הקדוש ברוך הוא יוקשרו כלם אגודה אחת, ואם עשיתם כך אותה שעה אני מתעלה. הדא הוא דכתיב 'הבונה בשמים מעליותיו', אימתי הוא מתעלה כשהן עשויין אגודה אחת שנאמר 'ואגודתו על ארץ יסדה'".

ברית האהבה והשלום עמ' 140

73. המשך - בני אב אחד יאהבו זה את זה

את אשר חזיתי אספרה: הרבה מעמינו אומרים קודם נטילת לולב בכל התלהבות נפשם ה'יהי רצון' הנדפס לזה, והוא ליחד אותיות שמו יתעלה, ועם כל זה למגינת לב כל איש משכיל ואוהב עמו באמת, קנאת איש מרעהו באה כרקב בעצמותיהם, איש באחיהו יתנו דופי ומגרעת. הוא רק הוא אדם ובן אמו התולעת. הוי! פתיים ואין לב, בפיכם תתפללו לְיַחֵד שמו יתעלה, ובלבבכם תפרידוהו, כמאמר הכתוב: "הלא אב אחד לכֻלנו הלא אל אחד בראנו מדוע נבגד איש באחיו", ואם כן איפה בגידת איש ברעהו הוא הכחשה חלילה באחדותו יתעלה, כי אחים בני אב אחד יאהבו זה את זה, וזה שאמר הכתוב: "שתו בשמים פיהם, ולשונם תהלך בארץ", רצונו, בפיהם עולים השמים ליחד אותיותיו, ופה בארץ תהלך לשונם ליתן דופי באחיהם, היתכן דרכיהם?

ברית האהבה והשלום עמ' 140-141

74. המשך - כאשר ישראל באחדות גם ה' מתעלה

וזה היה פתגם הלל הזקן שאמר בשמחת בית השואבה "אם אני כאן הכל כאן", וכתב רש"י ז"ל שאמר כן על ה' יתעלה שנקרא אני, והתוספות כתבו בשם הירושלמי שאמר כן נגד כלל ישראל. ומימיהם נאמנים, ודברי שניהם נוזלים מבאר מים חיים, והוא אם הכלל הישראלי מקושר בשלום אמת עד שהם כולם כאיש אחד, ונכון לאמר על כולם "אני" אזי גם ה' מתעלה על ידם, והכל מכירים את אחדותו, ואז "אם אני כאן הכל כאן".

ברית האהבה והשלום עמ' 141

75. המשך - ברית האהבה והשלום

את כל הדברים האמורים בחרנו להציגם בפתח דברינו למען ידעו הכל כי האושר היותר נעלה בעמנו היא ברית האהבה והשלום, באין הבדל ויתרון, כחכם כאשר איננו חכם, כירא כאשר איננו ירא. כל כחות הנפשיות המנגדות לאהבה ושלום – קנאה, נטירה וכדומה, הן קנאת כבוד עצמו, הן קנאת ה' ותורתו, הן קנאת ההשכלה – כולם יעלו כליל על מזבח אהבת הכלל, והיו לבער עד תומם. אין פה לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אבל, אהבה ואחוה ושלום אמת.

ברית האהבה והשלום עמ' 141

76. המשך - עם ישראל נחלק למפלגת היראים ומפלגת המשכילים

התורה האלהית, והחכמה העליונה, אשר שתיהם למטרה אחת כוננו, והוא השלום, כאשר אמר המלך החכם "דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום", שתיהם נהפכו בידי מחזיקיהם לחרב נקמה, עד כי עם ישראל נחלק למפלגות שונות, ובראשיהם המה: מפלגת היראים, והמחזיקים על ידם הלא המה כל המון עם ישראל ברוסיא ופולין, וגם הרבה מאצילי ונכבדי העם; [ולעומתה] מפלגת המשכילים, ועל ידם הרבה מאצילי העם וגביריו ומעט מהמון העם.

ברית האהבה והשלום עמ' 142-141

77. המשך - כל אחד נפרד בדעותיו מרעהו

ולא בשובה ונחת יתווכחו אלה עם אלה, אבל ברעש וחזקה ילחמו, ירעצו וירוצצו איש אחיהו, ובין כה וכה עמודי השלום התפלצו, שמי התורה והתבונה לבשו קדרות, והחשך כסה ארץ, כל משפטי התורה הישרים והתמימים לא יספיקו לבער את השובבות ואי־הסדרים, השורר בקרבנו, כל חוקי החופש והדרור אשר חנן אותנו מלכנו גדל החסד לא יועילו להרים אותנו מעפר שפלותינו, כל אחד נפרד בדעותיו מרעהו, את אשר יבחר זה ימאן השני, עד כי כל איש יפנה לדרכו ולבצעו ואין דואג בעד העם כולו.

ברית האהבה והשלום עמ' 142

78. המשך - התבצרות בעמדות מנוגדות אינה מביאה לשלום

אם ישאלני איש האם כה כבד הדבר למצוא פשר בין בעלי הריב ולשים את העקוב למישור, הלא גם שתי ממשלות גדולות כבריטניא ואמריקא מצאו פשר ואחרית לסכסוכם, על ידי אנשים חכמים וידועים, ואף כי עם אחד קטן ודל בגוים, רק הוא לא ימצא פשר דבר לסכסוכיו; רק הוא לא יוכל לכבות אש המריבה מקרב עדתו? על זאת אשיב: הן אמת כי לא בנקל הוא לבצֹע בין בעלי מריבה, אשר אלו יחסו תחת מגן אש דת, ואלו יחסו תחת מגן ההשכלה והחופש. כי הן כל מסה ומריבה אשר תהיה בין שני אנשים פרטים, או בין שני לאומי תבל, לא יתכן לבצוע ביניהם, זולת אשר כל אחד יַתֵּר מה מחלקו, ובאין ויתור אין ביצוע. אם כן איפוא! מפלגת היראים אומרים: אין בידינו לותר מאומה, כי התורה איננה קנין כספנו אשר נעשה בה כאות נפשינו, בתורת פקדון באה לידינו מדור דור ונתחובבנו לשמרה בשלימות לבנינו אחרינו, אם אתם, המשכילים תאבו למעול מעל בהפקדון, מי יעצור בעדכם, אבל אנחנו לא נעזור לרעה. המשכילים הממוצעים (כי מתקנים רעפארמאר [רפורמים] אשר יאבו לנתק מוסרות התורה, הודות לה' כמעט אין בארצנו) אומרים: התורה נתנה להצלחתינו ואשרינו בזה ובבא, ואם כל מעשיכם והנהגתיכם הוא על פי התורה, איה איפא האושר אשר נשיג על ידה בזה? בהשכלה תמאסו, בהרמת כבוד ישראל בגוים לא תחפוצו, חופש ודרור תתעבו, הלנצח נשאר שפלים ונבזים אלמים וחרשים!

ברית האהבה והשלום עמ' 143-142

79. המשך - "מאהבת עמי הבוערת כאש בקרבי"

סלחו לי רבותי ואדוני, אם לקחתי לי את הרשיון לגלות את האמת מעט יותר על החפץ, כי לא מרוע לב ולא לנגוע בכבוד בני עמי כתבתי כל אלה. אבל מאהבת עמי הבוערת כאש בקרבי, לראותו עולה על במתי האושר וההצלחה לכבוד ולתפארת. ורשפי אהבת אש דת תורתנו הטהורה, יבעירו אש תמיד על מזבח לבבי, לבער את הסכלות והחמדה אשר אכלוה מפה ומפה ולגזרים קרעוה. על כן מרוב שיחי פלטה עטי אולי איזה דברים אשר לא נתנו להגלות בקהל, אבל לא על הכלל כולו יצאתי, ידעתי כי היראים באמת הם גם משכילים כי"באין חכמה אין יראה" והמשכילים על דבר אמת הם גם יראים, כי "באין יראה אין חכמה".

ברית האהבה והשלום עמ' 145

80. המשך - הדרך אל השלום בין הפלגים השונים

אם כי כבד הדבר למצוא הדרך המובילה אל השלום בין מפלגות השונות, עם כל זה איננו מן הנמנעות ולא אבדה כל תקוותה עדנה, אם ראשי ישראל בכל מקומות מושבותיהם ישימו נוכח פניהם את הסכנה המרחפת על היהדות מעבר לזה, ועל מצבו החמרי מעבר לזה, ובלא לב ולב יתאמצו להציל את שניהם גם יחד. והוא על ידי אסיפה כללית מגדולי הרבנים ברוסיא ופולין המלאים בתורה וחכמה, גם מנכבדי העם וגביריו, דורשי אמת, ואוהבי עמם, המבינים: מה ה' שואל מאתנו, וגם מה הזמן מבקש מידינו – אז אולי נמצא דרך השלום קרובה אלינו יותר מאשר קווינו.

ברית האהבה והשלום עמ' 145-146

81. המשך - תרדמת מנהיגי העם וגדולי התורה

אמנם הנסיבות המפריעות מלהוציא לפעולת אדם אסיפה נחוצה כזאת, הם שלשה: תרדמה, יאוש, כבוד המדומה.
הרבה מגדולי וראשי עמנו נרדמו בתרדמת הזמן, עד כי כל הנעשה מקיר ביתם וחוצה זר הוא להם. את סערת הזמן ההולך וסוער לנתוץ ולהרוס, לבנות ולנטוע, לא ישמעו; את רוח ההשכלה המפיח חיים חדשים בלב כל בשר, לא יבינו. ויש מהם עוד העמלים בתורה, וברוחב לבבם וחידוד שכלם יעלו שמים וירדו תהומות, ומארבע אמות של הלכה והלאה לא יביטו – כי זולת לימוד התורה, יחשבו הכל לדברים של מה בכך.

ברית האהבה והשלום עמ' 146

82. המשך - הייאוש משתק את ראשי העם

הרבה מגדולי וראשי העם יודעים בסתר לבבם את המצב הפרוע בעמנו: אין סדר והנהגה בכל הקהילות, אין חינוך טוב לבנים, דרכי היראה והמוסר מלאים קוצים וחרולים, כבוד התורה ניטלה מאת הוגיה ומחזיקיה, וההמון יפזרו את כבודם לכל משתגע וצבוע... אבל רק בסתר יבכה לבבם ומאומה לא יעשו, כי כבר נואשו מלהעלות ארוכה לשבר בת עמם.

ברית האהבה והשלום עמ' 146

83. המשך - ביקורת על גדולי העם

האחרון הכביד: גדולי העם אשר בחכמתם ודעתם יודעים לתקן את המעֲוָת, וגם המה ישימו ידם בחיקם, יען מה? יען כי דואגים המה לכבודם יתר הרבה מאשר ידאגו לאושר העם כולו. ומפחדם אולי כאשר יגלו דעתם בקהל יבולע להם, כי יקראו אחריהם מלא מפה ומפה: אלה יאמרו, אלה רבניך ישראל נוטרי כרם התורה, גם המה כבר טעמו מעץ הדעת ורוצים לשקול בפלס את תהלוכות העם ודעתו; ואלה יאמרו, התראו רבני עמנו רוצים להתאמר בהשכלה, ועם כל זה יחזיקו באמונת ישראל כאשר היתה באמנה לפני מאות שנה, בכל פרטי מצות התורה על פי חכמי התלמוד והשולחן ערוך.
יש מהם עוד אשר לפי ערך גדולתם בתורה לכלימה יחשב להם להתערב בין רבנים סופרים מכ"ע [מכתב עִתי, עיתון] אשר נגרע ערכם בתורה, או עיר מושבם קטנה היא (כי גם המקום מכבד את האדם בזמנינו זה).

ברית האהבה והשלום עמ' 147-146

84. המשך - הכבוד המדומה מעוור עיניי הרבנים

הוא הדבר אשר דברתי כי הכבוד המדומה יעוור עיני פקחים ויסלף דברי צדיקים. עתה לא נתפלא, עוד על אשר ניטל הוד הרבנות מאת שכם גדולי התורה ברוסיא, הרבנים האמיתיים, ונתנה למרמס לרגלי הרבנים החדשים אשר לא ידעו בין ימינם לשמאלם בדיני התורה! כי ה' מצא את עונינו, כמאמר הכתוב "ותכבד את בניך ממני וגו' והקימותי לי כהן נאמן" וגו' יען כי פחדנו לכבודינו יותר מכבוד ה' וכבוד העם כולו, על כן באתנו כל אלה. ועוד יתר מהכתוב פה, כי לכהן נאמן עדיין לא זכינו בעונינו.

ברית האהבה והשלום עמ' 148

85. המשך - הדברים היותר נחוצים לתקן בעמנו

הדברים היותר נחוצים לתקן בעמנו, המה: (א) חינוך הבנים; (ב) מצב המדיני; (ג) עזיבת ריב ומשטמה בדברי אמונה והשכלה. והנני לבארם אחת לאחת:

ברית האהבה והשלום עמ' 149

86. המשך - החשיבות לדעת את שפת המדינה

חינוך הבנים. כל איש ישר יחזה, יודה, כי לפי רוח הזמן, רק בדרך הצלחה רחוקה יוכל האדם להשיג חיים נעימים ומאושרים, אם לא ידע לדבר צחות ולמשוך בעט סופר מהיר בשפת המדינה. עם כל זה מרבית בני עמנו, עוד לא יאבו מרצון נפשם לשלוח את בניהם לבתי ספר אשר הוקמו לזה מטעם הממשלה ירום הודה. הנסיבות לזה שתים המה:
(א) מאמר הגמ' על רבי ישמעאל שהשיב לבן אחותו "והגית בו יומם ולילה' צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד חכמת יונית" – אם כן איפא איכה יתנו את בניהם להמיר לימוד תורה בלימוד כתב ולשון.
(ב) הנסיון הראה לנו כי הרבה משוקדי בתי ספר כאלה בשאט נפש יבוזו ליקהת אמם ולכל קודש ילעגו, וזרע יעקב אשר דת קדשם יקרה בעיניהם מכל מחמדי תבל, ואף את נפשם יתנו כפרה, איככה הם בעצמם יבערו עצים להעלות את נפשות בניהם החמודים על מוקדה?

ברית האהבה והשלום עמ' 149

87. המשך - חובה לאדם לעשות לצרכי ביתו

אמנם כאשר נשים עין חודרת בזה, נחזה כי שתי הסיבות הנזכרות אין בכחם להפריע את העם מלחנך את בניהם על ברכי שפת המדינה. הנסיבה הראשונה, כאשר נעמוד על דעתם ז"ל במקומות אחרים מהתלמוד, תעלה בתוהו ותאבד. בברכות: מאמר רבי ישמעאל בעצמו "'ואספת דגנך' מה תלמוד לומר? לפי שנאמר 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיך', יכול דברים ככתבם? תלמוד לומר 'ואספת דגנך' הנהג בהם מנהג דרך ארץ" – מבואר שחובה על האדם לעשות בצרכי ביתו, אף שבהכרח ישבות על ידי זה מלמוד התורה.

ברית האהבה והשלום עמ' 149

88. המשך - לצורך חייו חובה על האדם ללמוד חכמה או אמנות

ושלא יסתור רבי ישמעאל את דברי עצמו במנחות, מוכרחין אנחנו לבאר דבריו: במנחות רצה בן אחותו ללמוד חכמת יונית לא לצרכי חייו רק לעונג ושעשועים, על זה השיבו שצריך להגות בתורה יומם ולילה, אבל לצורך חייו חובה על האדם ללמוד אם חכמה או אומנות או כתב ולשון. וכן מבואר בירושלמי פרק קמא דפאה, ובקידושין אמרו "כשם שחייב ללמדו תורה כך חייב ללמדו אומנות". עוד אמרו בסוטה: "'הכן בחוץ מלאכתך' זה בית, 'ועתדה בשדה לך' זה כרם, 'אחר ובנית ביתך' זו אשה". ובאמת אמרו "כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה".

ברית האהבה והשלום עמ' 150

89. המשך - עלילות הגויים נגד ישראל

מצב המדיני. קול דברים אנחנו שומעים מאת שונאינו ומנדינו לאמר: עם ישראל בגוים לא יתחשב, ובקהל אזרחי המדינה לא יֵחַד, כי קשה עורף הם, הנהו נגד פקודות הממשלה, מעולם לא יאבה לעבוד בצבא מרצון נפשו. וכל הממוצעים [אמצעים] להפטר מעבודת הצבא לא יכבד עליו לעשותם, אף אם בנפשו הם. ועוד דברי בלע כאלה.
והנה אף אם באמת דברים כאלה רק בשנאה ומשטמה יסודם, כי מה יאשם הלאום כולו אם ימצאו בם אנשים פרטים אשר יפירו חוק. איפה עם ולשון בתבל אשר לא יהיו בקרבו מפירי חוק, הכי איש אחד יחטא ועל כל העדה יצא הקצף?

ברית האהבה והשלום עמ' 151-150

90. המשך - החובה למלא את חוקי המדינה

אבל עם כל זה עלינו להזהר ביותר מכל שמץ דיבה אשר תהיה ביכולתה להבאיש את ריחנו. כי אמנם עוד לא נתרחקנו הרבה מימי הביניים, והשנאה הישנה היא רק מסתתרת, אבל עוד לא נמחה זכרה. ובכל עת מצוא תנסה לצאת ממחבואה. על כן עלינו לפלס את דרכינו בלי תת מקום אף לדיבת שוא. וזה כאשר נתאמץ לנטוע בלב כל איש הישראלי ואף כי בלב צעירי ימים, את האהבה והמורא אשר נתחובבנו למלכנו אשר אנו חוסים בצילו, על פי חוקי התורה, וכי כל חוקי הממשלה ירום הודה הם רק לאושר המדינה והצלחתה, ועל פי דין תורה קדושים הם לנו, ומחוייבים אנו למלאותם בלי מגרעת.

ברית האהבה והשלום עמ' 151

91. המשך - מאמרי תלמוד רבים מחייבים לאהוב כל אדם

עוד זאת, בהיות אשר גם בעתות החשוכים, אשר החמס קם למטה רשע וישראל היו עשוק ורצוץ, עם כל זה נמצאו הרבה מאמרים בתלמוד המחייבים אותנו לאהוב את כל אדם, ולדרוש טובתו, ולהשיב אבדתו, שלא להרבות בנשך, שלא להונו, באין הבדל דת ואמונה, כמו שסופר על שמעון בן שטח בירושלמי ובמדרש תהלים.

ברית האהבה והשלום עמ' 151

92. המשך - חובה להזהר מכל פעולה אשר לא טובה נגד הנוצרים

ואף כי בזמננו זה אשר משפט אחד לכל האנשים באין הבדל דת, והממשלה ירום הודה לא תכיר בין נוצרי ליהודי בכל דבר חוק ומשפט, הלא חובה עלינו להזהר מכל פעולה אשר לא טובה נגד הנוצרים. ביתר שאת מחוייבים אנחנו להראותם בכל עת את ישרת לבבנו וצדקת נפשינו אשר משנאינו היותר גדולים לא ימצאו עלינו דברי עמל ורוח.

ברית האהבה והשלום עמ' 151

93. המשך - יסוד כל התורה הוא שלום ואהבה

עזיבת ריב ומשטמה מדברי אמונה והשכלה. הוא על ידי אשר נתאמץ לטעת בכרם ישראל כי יסוד כל התורה הוא שלום ואהבה, כמבואר בהרבה מקומות בתלמוד ומדרשים, רבו מספר.

ברית האהבה והשלום עמ' 152

94. המשך - כפיה דתית תוצאתה ריב ומדון

עוד זאת: הנה, חז"ל אמרו "כל מי שיש בידו למחות, ואינו מוחה [נענש עליו]", ואנחנו אין בידינו למחות, כי ממשלה דתית אין לנו לאכוף את האיש הישראלי על שמירת חוקי התורה. ואף כי הדתות המושלות גם הן לא יבקרו אחרי מומי האדם בדברים דתיים, וחופש האדם בידו הוא, לחשוב בדעתו ולעשות בביתו כרצונו, בדברים שבינו לקונו. ועל כל אלה יביאהו האלקים במשפט. אם כן, מה כחנו לריב ריב האמונה, רק להרבות ריב ומדון, באין תועלת יוצאת מזה.

ברית האהבה והשלום עמ' 152

95. המשך - הדרך לקרב אל ההשכלה היא לא לפעול נגד התורה

כן המשכילים, אם יחפוצו להפיץ ההשכלה בעמנו, הלא עליהם להבין רוח העם, כי כל זמן אשר ינגדו לתורה ואמונה, יניאו את לב העם מהשכלה, וכמפני דוב שכול יברח, אבל אם יתנו כבוד לה' ולתורתו ויכבדו גם את מכבדיה והוגיה, אז בחבלי אהבה ימשכו אחריהם את לב העם כולו.

ברית האהבה והשלום עמ' 152

96. המשך - כינוס אסיפה כללית הכרחי לפתרון בעיות העם

הוא מאמרם ז"ל: "על שלשה דברים העולם קיים": "על האמת", הוא חנוך הבנים על ברכי התורה והחכמה שנאמר "אמת קנה ואל תמכור"; "על הדין", הוא מצב המדיני בדברים שבין אדם לרעהו; "על השלום", בין תופשי התורה ודורשי החכמה. ואמנם לשׂום העקוב למישור בכל הדברים הנזכרים, נחוץ מאוד אסיפה כללית, אשר נבחריה יהיו על דעת הקהל, וכל העם יתנו אומן בם, והתיקונים אשר יצאו מאתם יקבלום בלב נכון ורוח שקטה.

ברית האהבה והשלום עמ' 153-152

97. המשך - עת לצאת ממצב הדומיה - פנייה לרבני רוסיה ופולין

ואתם רבותי רבני רוסיא ופולין, שמעו נא לקול עבדכם המדבר מעומק לבבו, עד אנה תעמדו מנגד לשועת בת עמכם אשר תתיפח תפרש בפיה, נלחצה בין המצרים, באה עד משבר וכח ללידה אין. ואם אולי שגיתי במשפטי, הלא בידכם לחוות דעתכם כפי העולה על רוחכם, אם תיימינו ואם תשמאילו. אבל עת לצאת ממצב הדומיה הנוראה, אשר תכלה את כל באין כל, ותגלו דעתכם בשערי "הלבנון" וה' אלקי ישראל ינחנו בעצתו למצוא הדרך הסלולה, לאחד שתי בנות אלקים אלה "האמונה, וההשכלה", לעבדו שכם אחד, ובגוים יהיה שמנו לתפארת ולתהלה.
הנני כותב וחותם פה **ראדום** לסדר "ואגדלה שמך והיה ברכה" תרל"ג.
שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליוער החופ"ק [החונה פה קהילה] הנ"ל והגליל.

ברית האהבה והשלום עמ' 153

אושר האדם תרל"ד (1873)

98. ההווה יקר מאד כי הוא יסוד כל העתידות

ככל דברי החיזיון הזה הורה לנו ה' יתעלה בציויו לעשות סוכה בחג האסיף זמן שמחתינו. כי בראשית ההשקפה הלא נתפלא מה לנו לחג האסיף? ולשמחה מה זו עושה? הגם לנו ישראל לשמוח אל גיל כעמים, הקוצרים ברינה? הלא רק על העתיד עינינו נשואות, מרום ונשא וגבוה מאוד, וכל תענוגי הזמן ושעשועיו במאזנים לעלות המה מהבל יחד! על זה באה מצות סוכה, להורות אותנו דעת: הגם כי הישיבה בה היא רק לשבעת ימים, עם כל זה "כל שבעת ימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי. [...] היו לו מצעות נאות מעלן לסוכה" וכו'. והוא, כי ההוה יקר מאוד, ואם כי מצער הוא, יען כי הוא יסוד כל העתידות, וכאשר יתמוטט היסוד כל הבנין יפול למשואות נצח.

ברית האהבה והשלום עמ' 166

99. המשך - חייב אדם לבסס מעמדו בעולם הזה

על כן האדם בהיותו פה על האדמה, אם כי מטרתו האמיתית נעלה הרבה מעניני העולם השפל הזה, אבל יען כי כל עניניו, גדולות נצורות בם, להנחיל את האדם כל טוב ואושר הנצחי, על כן ראשית פעולת האדם היא לכונן אשרו בימי חייו בפה על עמודים בל יסיעו ואז זה וזה יתקיימו בידו, כי אם לא יכונן אשוריו במקום עמדתו, וכל מעינו ישים לבנות לו היכלי שן ברוח, יפול בפח אשר מתחתיו, ויאבד חלקו בזה ובבא כמאמרם באבות "כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה" כו'.

ברית האהבה והשלום עמ' 166-167

100. המשך - הסוכה כמשל לחיי העולם הזה

על כן איפא, בא יבא ברנה נושא אלומותיו לשמוח בחלקו בחג האסיף אשר בזיעת אפו ועמל ידיו אסף די טרף לביתו, כפיו לא נגואלו באון וחמס ולבו חף מתרמית ואונאה, בטוהר לבו כבר עלה בידו יסוד החיים, ועליו יבנה את בית אושר הנצחי מאבנים יקרות: תורה, וצדקה, מעשה הטוב.
אמנם לשמור את האדם בל יפול ברשת התאוה ומצודת הסכלות לחשוב כי עניני העולם אך זה כל חלקו בחיים, על זה באו פרטי מצות סוכה. והוא "סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה", כן "אם אין הגשמים יכולים לירד לתוכה פסולה" – והוא להזכיר את האדם כי סוכת חייו רק דירת עראי היא, ולא ישכח כי בזמן מצער ישוב לביתו, על כן ישיב מטרתו לבנות את ביתו בכבוד.

ברית האהבה והשלום עמ' 167

101. המשך - האושר הזמני הוא אמצעי להשגת האושר הנצחי

כי האושר הזמני הוא הממוצע להשיג על ידו התכלית הנכבדה והוא האושר הנצחי, אבל לא להפך הסדר, לעשות את התכלית הנכבדה ממוצעה להשיג על ידה דבר המך הרבה מערכו והוא האושר הזמני, עליונים למטה ותחתונים למעלה?

ברית האהבה והשלום עמ' 170

102. המשך - סולם יעקב ממחיש את ההנהלות הנכונה שצריכה להיות בחיים

את הדרך הזה הורה אותנו התורה, בהחזיון אשר חזה יעקב אבינו: "ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו... וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלקים". פה חזה יעקב את סולם האושר מוצב ארצה, ראשיתו פה על הארץ, לעשות לו יסוד נאמן לאושרו הזמני, אז יבנה עליו בית רם ונשא, "וראשו מגיע השמימה" הוא בית אושרו הנצחי. האיש אשר ילך בדרך זה, ויעשה מעשהו על הסדר, הוא יצליח ויעלה מעלה.

ברית האהבה והשלום עמ' 171-170

103. המשך - ההתבססות הכלכלית חשובה למען השגת האושר הנצחי

אמנם האיש אשר זר מעשהו, ויעלה למרום קינו לבנות לו בית אושר הנצחי, ואותו יעשה למטרה להשיג על ידו אושר זמני, הוא ירד מטה, וזה וזה לא תעלה בידו. וזה שכתב "והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו", על כן בהקיץ יעקב משנתו נדר לאמר "אם יהיה אלקים עמדי... ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש", שכבר היה יסוד הסולם נצב פה על הארץ במצב הקיים, והוא אושרו הזמני, אז ישים אותו למטרה להשיג על ידו האושר הנצחי "והיה ה' לי לאלקים". וזה אמרו חז"ל בקצרה באבות "ודישתמש בתגא חלף", רצונם, הוא מחליף את הסדר כו'.

ברית האהבה והשלום עמ' 171

104. המשך - ביקורת על בני דורו שאינם עוסקים במלאכה

אם כן איפוא מכל דברי אמת האלה נתבאר כי יתרון רב לחרושת המעשה על חכמת לב, ומדוע זה מאסו בני עמנו בכל מלאכת יד? אבותינו הראשונים היו עובדי אדמה ורועי צאן, מגדולי חכמי התלמוד ז"ל היו בעלי מלאכות שונות, וכל זה לא האפיל זוהר מעלתם. ונהפוך הוא כי על חכמתם הרבה נתוספו טהרת הלב ומנוחת הנפש. ורק אנחנו כלימה תכסה פנינו ללמד את בנינו אומנות. הגם לאכול לחם בלתי מגועל בעושק ותרמית, רק מעמל ידיו ויגיע כפיו, הגם זה לאשמה תחשב! הלא חז"ל אמרו "גדול הנהנה מיגיע כפיו יותר מירא שמים".

ברית האהבה והשלום עמ' 171

105. המשך - מגדולי עמנו היו רופאים, פילוסופים בזכות החינוך הטוב

כי הלא ידענו אשר לפני שנות מאות שנים, הרבה מגדולי עמינו, היו: רופאים, פילוסופים, מורים בבתי חכמה הכוללים, וגם מהם אשר היו רבי המלוכה, והתעלו לפקודות גבוהות במשרת המדינה, ועם כל זה היו נאמנים לה' ולתורתו. ומדוע? יען כי התחנכו בחינוך טוב, ויראתם קדמה לחכמתם, על כן עמד טעמם בם וריחם לא נמר.

ברית האהבה והשלום עמ' 172

106. המשך - העיון בתורה מביא להשגת האושר הנצחי

זאת היא העולה מדברינו, שני דרכים להשגת האושר: פועל כפים, וחכמת לב. הראשון יותר בטוח, והשני צריך לזהירות יתירה אבל נעלה הוא בערכו מהראשון. האמנם גם שניהם הם רק מטרה להשגת התכלית הנעלה והוא האושר הנצחי, אשר לא יתכן מבלעדי אשר יזכך את שכלו בדעת ה', ויטהר את נפשו מכל חלאת תרמית ואון וחמדת התאוה. וכל זה לא יגיעהו כי אם על ידי העיון בתורה.

ברית האהבה והשלום עמ' 173

107. המשך - נצחיות ישראל

אבל לא כן הגוי הנפלא הזה זרע יעקב, אשר מצחו חזק מצור וערפו כנחושה, רעידת הארצות וגלי הזמן אשר עקרו משרשם את כל לאומי תבל, לא יכלו אף להניעהו, והוא נשאר על עמדתו הרוחני גם בעת אשר ירד מרום מצבו החומרי – הלא ההכרח לאמר כי עוד לא כלה מלאכתו, ומעותד הוא לגדולות לימים יבואו!

ברית האהבה והשלום עמ' 175

108. המשך - עם ישראל נועד להיות אור לגויים

אבל בחר בעם ישראל, לעשותם למורים וכהנים ללאומי תבל, ובאור תורתם יאירו לארץ ולדרים עליה, כאשר אמר ה' יתעלה לנאמן ביתו כאשר הכינם לקבלת התורה: "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי הארץ. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", רצונו, אתם תהיו לי סגולה מכל העמים, אבל עם כל זה גם הם יקרים לי כי יצורי כפי המה, וכמאמרם ז"ל באבות "חביב אדם שנברא בצלם כו' שנאמר בצלם אלקים עשה את האדם" וכפירוש התוספות יום טוב שם. וזה אמר "כי לי כל הארץ" רק "אתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", להאיר בקדושתכם את הדרך אשר ילכו בה כל יושבי תבל, וכאשר הבטיחנו ה' יתעלה על ידי נביאו "והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך

ברית האהבה והשלום עמ' 176-177

109. המשך - חופש הבחירה זכות יסוד

אבל אין זכות וכח בעולם אשר יזכה את האדם שיכריח לבן אמונה אחרת אם בפועל או בפיתוי דברים, להשליך אמונת אבותיו ולידבק באמונתו. ומה גם כי ללא יועיל הוא, כי הוא רק כמוסיף גחלים על אש לוהט.
על כן מנעה אותנו התורה מלדבר על לב בן אמונה אחרת שיקבל אמונתנו, אבל צותה אותנו ליילך בדרך התורה ולשמור משפטיה ומצותיה התמימים והישרים. ואז כאשר יאיר אור הדעת ונגה האמת על כל מצעד כף רגלינו, ימשכו מעצמם כל לאומי תבל להדבק בנו ולאחוז בדרכינו.

ברית האהבה והשלום עמ' 178

110. המשך - למען נמצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם

להיות שלם במדות, נקי כפים ובר לבב לותר לעולם משלו נגד כל אדם, ואף כי נגד בן אמונה אחרת, למען יתקדש שם ה' אלקי ישראל על ידינו, כן בנימוסי ותהלוכות דרך ארץ, למען נמצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בסוף פרק ה מהלכות יסודי התורה: "עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין, והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם, עד שימצאו הכל מקלסים אותו ואוהבים אותו, ומתאוים למעשיו, הרי זה קידש את ה', ועליו הכתוב אומר: 'ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר'".

ברית האהבה והשלום עמ' 178-179

111. המשך - הסיבות למצבו הירוד של העם

והנה כמו חפצנו אשר השלש מדות האלה תענדנה עטרות לבני עמנו, כן הננו להודות על האמת, אשר לדאבון לבבנו הננו רואים ומבחינים ברבים משלומי אמוני ישראל אשר מסיבות שונות, מעול החיים וסבל התלאות משנות ראינו רעה טרם זרחה שמש הדרור מצדקת מלכי חסד, וברבים מחסרון הכרה – כל אלה עשו פרעות ומגרעות בהשלש מעלות האלה, והנה בחסרונם הן הנסיבות הראשיות לרוע מצב אומתנו במעמדם החומרי והמוסרי יחד, ואין תקוה לגהות שבר עמנו כל עוד לא נתאמץ להסיר המכשולים למען הגיע אל המעלות האלה לתכליתם. חרפה שברה לבבנו.

ברית האהבה והשלום עמ' 179

112. המשך - עמל החיים וסבל הפרנסה כגורמים לירידה בשלמות המידות

בשלימות המידות ירדנו פלאים רחמנא ליצלן מכל מחמדינו שהיו לנו בימי קדם, כי על ידי עמל החיים וסבל הפרנסה אשר הכבידו אכפם בימים האחרונים, הננו רואים על הרוב את האדם מדקדק מאוד בדברים שבינו לבין קונו ויקל לעצמו בדברים שבינו לבין רעהו.

ברית האהבה והשלום עמ' 180

113. המשך - תעודת ישראל להיות לאור לגויים

הן ידענו דבת שונאינו ומנדינו אשר לא מבני עמינו, ואם כי לא כצעקתם הבאה עלינו כן הוא באמת, כי בכל לאום ימצאו טובים ורעים וכן גם בעמנו. ואם נעריך זה לעומת זה לא יבוש יעקב נגדה נא כל העמים כאשר הננו רואים בהסטאטיסטין [בסטטיסטיקות] ממספר החייבים מכל עם ועם, ואז ינחל ישראל כבוד. עם כל זה עדין לא יצאנו ידי חובתנו כי על פי תעודתנו אשר נבחרנו מקדם מראש להיות לאור עמים, עלינו להתרומם במעשינו הטובים ושם ה' יתקדש ולהיות נעלבים ואינם עולבים, ואף כי בשמירת חוקי הממשלה ירום הודה אשר אסור לעבור עליהם על פי תורתנו הקדושה, וחמורים יותר מדיני תורה כי הוא סכנתא ואיסורא, הלא עלינו להזהר עד אשר אף שונאינו היותר גדולים לא ימצאו עון בנו, ולא יוכלו לחפות עלינו אף שמץ דברי בלע.

ברית האהבה והשלום עמ' 180

114. המשך - יש לתקן בעם ישראל נימוסים ודרך ארץ

בנימוסי ותהלוכות דרך ארץ עוד נמצאו בנו פרעות ומגרעות, עד כי היינו לשמצה ולחרפה בלאומים, וזה באשמת הבוערים בעם אשר הכניסו בסוג אחד חוקות הגוים הקדמונים לעבודה זרה אשר צותה אותנו התורה שלא ליילך בחוקותיהם לחוקי ונימוסי דרך ארץ ישרים אשר אינם נוגעים לאמונה ודת בלתי אם לתהלוכות האדם בחיי החברה והמדיני. וידוע כי רבותנו בעלי התלמוד למדו הרבה פעמים איזה הלכות דרך ארץ משאר לאומי תבל.

ברית האהבה והשלום עמ' 180

115. המשך - החשיבות לדעת את שפת המדינה

לדבר צחות בשפת המדיני הננו רחוקים עוד מהשלימות הזאת ומה גם אלה העומדים בראש האומה רועי ישראל וגדוליהם, ועתה היגדל כבוד ישראל בגוים באין פה לדבר? היתכן להאיר דרך לאחרים באין נוגה על דרכנו? הן נודע לכל כי בהעדר הכרתנו בשפת המדינה קנתה לה הממשלה ירום הודה אשר לבה אך טוב לנו, מושגים שונים על עמנו, ולוא היה לנו פה לדבר כי עתה יכולנו בכל עת להגיש עצומותינו ולגול מעלינו דיבת שוטנינו, ולהראות צדקתנו וצדקת תורתנו יחד, וגם הממשלה ירום הודה ראתה ותשמח בצדקת בניה חוסי בצלה.

ברית האהבה והשלום עמ' 181-180

116. המשך - מצב עמנו גרוע מאד... ומדוע יחשו גדולי עמנו?

הרעיון הזה העיר את נפשי בשנה העברה לאמר: הן מצב עמנו פרוע מאוד ועל ארחות חייו מוטלים אבני נגף מהמחסור והעוני. כבוד תורתנו הקדושה הולכת הלוך וחסור רחמנא ליצלן, ומדוע יחשו גדולי עמנו? ואמרתי אל לבי בלי תפונה צרת אחיהם נגעה עד חדרי לבבם. אבל מחשים יען כי מחכים לתשועת ה' ותקותם היא מעוזם. אז שאלתי לנפשי לאמר: הן אם ירעב האדם ללחם, הישקוט רעבונו בתקוה? ואם יצמא למים, היכבה צמאונו בתוחלת? אמנם יען כי לא נרעב ללחם ולא נצמא למים רק על צרת הכלל תכאב לבבנו, על כן די והותר תקוה קלה להשקיט על ידה המית נפשינו. היתכן דרכנו זה?

ברית האהבה והשלום עמ' 182-181

117. המשך - החשיבות לאחד את התורה והחכמה

וגם עתה הָרֵי ישראל תנו לב והתאחדו, השמיעו דעתכם ברבים גלוי לכל וקרבו אל המלאכה, כי לא עת לחשות, התעוררו, התעוררו! הבו לכם עצה הלום וקראו אל גדולי עמנו וה' יהיה אתכם. נסו נא אתם לצאת מהמבוכה ולתת עצות ישרות לאחד את התורה והחכמה בעוד מועד, ואז בכוחנו לקחת את החכמה לרעיה לגברת הבית – תורת ה' – ואף לכבוש אותה לאָמה כאחת הרקחות והטבחות כאשר עשו חכמינו הראשונים ז"ל, אבל כאשר נאבה לגרשנה כלה, אזי תפרוץ בסופה וסער, ובשאון עוזה תשרש את הכל ותורתנו הקדושה מה תהי עליה? הלא על חכמי ישראל לשמור את תנאי החכמה כאשר אמרו: "איזהו **חכם** הלומד מכל אדם", "איזהו **חכם** הרואה את הנולד", ומדוע לא יתבוננו בהסכנה הרובצת על דת קודשנו כאשר כבר הורה הנסיון, אשר על ידי התנגדות כאלה אבדנו טובה הרבה, ועוד נתנו יד לפרוע פרעות כנודע.

ברית האהבה והשלום עמ' 184

118. המשך - סיכום המאמר - "לאושר והצלחת עמנו"

גליתי לפניכם במאמרי זה את כל מערכי לבבי והנהו עומד לפני כס משפטכם, אנא שפטו צדק ומשרים, לא למעני, אבל לאושר והצלחת עמנו אשר הוא מטרת מאמרי זה, ואנכי תקוה לאלקי ישראל אשר יראה בעני עמו ויאיר לפניהם הדרך המובילה לאושר האמיתי, כמאמר הכתוב "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'".

שמואל מאהליווער אבד"ק ראדום והגליל

ברית האהבה והשלום עמ' 185-184

התיאטרון ביפו תרנ"ד (1894)

119. ביקורת על התיאטרון ביפו

בעזה"י י' סיון תרנ"ד
אל כבוד החכם השלם, נכבד ונעלה, אוהב עמו וארצו ד"ר שטיין נר"ו [נטריה רחמנא וברכיה] ראש הנהגת 'בני משה'
קראתי באחד מגיליוני הצפירה אודות התיאטר אשר נעשה בעיר יפו בחול המועד פסח וירגז לבי בקרבי. עת צרה היא ליעקב בכל מקומות מושבותיו, ברומניא ובמאראקא וברוב ארצות אירופה אחינו נאנחים ונאנקים, ובארץ ישראל בעיר יפו הזקוקה לתמיכת אחינו שבגולה שמחים על מחזות שוא ומדוחים ובריקוד מרקדים.

ברית האהבה והשלום עמ' 197

120. המשך - "בארץ ישראל שנאה מתלקחת בין אחים"

בארץ ישראל שנאה מתלקחת בין אחים בני אב אחד ועל כל שעל וצעד אלפי עינים רעות מביטים לחרחר ריב ולבטל הישוב והנה ששון ושמחה, תוף וחליל ובמת ישחק. הטוב הדבר הזה? האם נוכל לתאר את הרעות הכרוכות בדבר הזה? קנאה מעבר יושבי הארץ הערביים, קנאת הדת והמוסר, שנאה מעבר מזה מאחינו החרדים היושבים בארצנו ושאט נפש מרוב אחינו שבגולה אשר קראו הדברים בהצפירה. והתוצאות? אוי לי אם אומר!

ברית האהבה והשלום עמ' 198-197

121. המשך - גדול כח השלום

כדברים האלה כתבתי גם למנהלי תלמוד תורה כי לא יצררו את בית הספר וכן אבקש גם אותם. יחזק חד אחד ויהיו שניהם לתפארת בישראל. ישכן ד' אחדות בין בני עמנו, לא ישנאו ולא ישטנו איש את רעהו וירים קרן עמנו בכבוד. חנוך הבנים דבר נכבד הוא העומד ברום עולמנו ומפי עוללים ויונקים ניסד בעזרת ד', עוז עמנו, אך מתי ד' עוז לעמו יתן, בעת שיברך את עמו בשלום. גדול כוח השלום מכל הכוחות האחרים והכוח הזה עלינו לשמור מכל משמר.

ברית האהבה והשלום עמ' 199

בית הספר ביפו תרנ"ה (1895)

122. ביקורת על הלימודים בבית הספר ביפו

איגרת לאגודת 'בני משה'
בעזה"י ערב חג שמחתנו התרנ"ה
כבוד החכם הנכבד אוהב עמו וארצו באמת ובתמים כו' ד"ר שטיין נר"ו ראש הנהגת 'בני משה', ואתו עמו כל חובבי ציון הלוקחים חלק בהנהגה זו.
זה ימים רבים אשר אמרתי לכתוב לכבודו הרם בדבר בית הספר ביפו עיר הקודש, אשר לא טובה השמועה שעם ה' מעבירים עליו.
עוד בראשית החורף הבטיחני מר אייזנשטייד, כי יקחו רב חרד למורה דת ולמשגיח על כל הלימודים הקדושים כי יהיה הבית הזה עברי במלוא מובן המילה, והנה ימים רבים כבר עברו, אין רב חרד ואין תלמוד בבית הספר, והדיבות הרעות עליו הולכות ורבות. נפשי היתה מרה עלי על הדבר הזה. "מה זאת?" אנשים עברים מייסדים בארץ העברים מכסף העברים בית ספר עברי לילדי העברים והנה אינם מתיעצים ברבני העברים ואינם לומדים את התלמוד הקדוש לנו, נשמת אפנו ויסוד אמונתנו?
ללמד את בני עמנו צרפתית ושאר ידיעות יש בעדם בתי ספר בארצות הגולה, ובית ספר בארץ קדשנו מה לנו?

ברית האהבה והשלום עמ' 201

123. המשך - "לא אשקוט ולא אנוח עד מקום שיכולתי מגעת"

ואם כן אפוא אמצא חובי לנפשי להכניס ראשי ורובי בעניין הנכבד הזה לחנך את בני הדור הבא בארץ קדשנו "על יסודי הדת עבודת האדמה והשכלה לאומית", ולא אשקוט ולא אנוח עד מקום שיכולתי מגעת כי דתנו תהי היסוד הראשון של "בית הספר העברי ביפו שער ציון" (ואל תאמרו כי יחסר לכם כסף למטרה זו, אם הבית הזה ימצא חן גם בעיני החרדים תרבינה הנדבות לטובתו אלף מונים). אך כאשר 'בני משה' בעצמם בווילנה ובוורשה כבר הכירו את המעוות והחיסרון ושלחו לכם מחאה ובקשה הנני מבקש אתכם לשית לב לדבריהם הטובים ולתקן כל בדק ולסתום כל פרץ ולא תיתנו מקום לצוררי היישוב להתנפל עליכם והשתדלו כי הבית הזה יהיה לכם ולתפארת לדתנו עמנו וארצנו.
תקוותי חזקה כי דברי היוצאים מן הלב ייכנסו אל לבכם ושלום על ישראל וארצו. למענכם אחכה.
אקווה כי תקבלו הדברים היוצאים מלב עמוק לטובת בית הספר ותלמידיו לעשות על הצד היותר טוב, אחיכם הדורש שלומכם והצלחתכם באמת.
שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער

ברית האהבה והשלום עמ' 201-202

אגרת לחברת "כל ישראל חברים" תרנ"ז (1897)

124. הנוער היהודי מתרחק ממורשת ישראל

רבותיי! זה שנים רבות צועדת אומתנו לקראת הקִדמה. כל האוניברסיטאות ובתי האולפנה הגבוהים מלאים נוער יהודי, אך בעת ובעונה אחת מורגשת, לדאבוננו הרב, נסיגה ברוח היהדות. האידאלים הנשגבים שבגללם סבלו אבותינו רדיפות כה רבות, ההיסטוריה המפוארת שלנו, שפתנו העברית – כל זה נשכח מלב הנוער שלנו לאט לאט, ומול שנאת ישראל האופפת אותנו לא נשאר לו, לנוער שלנו, שום דבר שיכול לעודדו ולהפיח בקרבו עוז וכוח הנחוצים לו.

ברית האהבה והשלום עמ' 203

125. המשך - חשיבות השפה העברית

מחוץ לזה קיימת גם רעה חולה שממנה סובל עמנו רבות והיא אי היכולת של יהודים מארצות שונות להבין איש את רעהו, העדר לשון יהודית משותפת היא לשון היהדות. משום כך, כשנוסד בית הספר ביפו היו עיני כל עמנו נשואות אליו באהבה ובערגה.

ברית האהבה והשלום עמ' 203

126. המשך - השפה העברית מאחדת את כל הגלויות

שמחה מלאה כל לב יהודי בהיוודע לו כי בארץ ישראל, ערש עברנו המפואר שאליה מופנות תפילותינו הלוהטות מזה אלפיים שנה – **בארץ ישראל נוסד בית ספר שהשפה השלטת בו היא עברית, בית ספר שבו ילדי ישראל מהמזרח ומהמערב, מאירופה ומאסיה, מדברים בשפה אחת, היא שפת נביאנו.**

ברית האהבה והשלום עמ' 203

127. הסדר וההנהגה הם הכרחיים לעם

העולה לנו מכל הדברים הנ"ל, כי הסדר וההנהגה הם הכרחיים לעם ונצטוינו על זה בתורה באופן שיתאימו בנו האמונה הטהורה ויראת ה' ברה עם הנהגה ודרך ארץ ומדות היותר טובות, ואז יקוים בנו באמת "ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה". אבל היראה והאמונה החיצונית בלי לב ודעת, בלי מדות טובות, בלי סדר והנהגה, גורמות לחלול התורה וכבוד שמים בעיני האומות, כאשר בעוונינו הרבים נתקיים בנו היום.

ברית האהבה והשלום עמ' 209

128. עבירות והרגל
תרכ"ח

כמה עבירות חמורות שהורגל בהן העולם אינן נחשבות כלל. "קשה עונשן של מידות יותר מעונשן של עריות", ואף על פי כן כמה נכשלים בזה בעווינינו הרבים, וכמה מיני ערמה ומרמה ואונאה וגנבה וגזלה במסחר, ממש אין לך מסחר שנגמר בהיתר גמור. אוי לנו מאותה בושה, אוי לנו מאותה כלימה! והסיבה לזה היא רק רוב ההרגל בעבירה, שהרי אם היו רוצים חס וחלילה לגלח לאיש יהודי את זקנו, ודאי היה נותן עבור זה כמה כסף כדי שלא לעבור על לא תעשה שבתורה, כן אפילו עבור מצות עשה כמו אתרוג וכדומה, ועל כמה לאוין דאורייתא החמורים למאד עוברים ממש על אגורת כסף אחת.

ברית האהבה והשלום עמ' 210

129. חילול השם
תרל"ד

העבירה היותר חמורה היא חלול ה' הגדול והנורא כמבואר שילהי יומא, וחלול ה' היותר גדול המאריך גלותנו והמעכב גאולתנו ופדות נפשנו הוא אשר על ידי רוע מעשינו יחולל כבוד אומתנו בגוים לאמר: ראו מעשה העם הזה, אשר לפי דעתו הוא הנבחר מכל גויי הארצות להיות לעם סגולה עליון על כל, ומעשיו גרועים ואבדה חכמת חכמיו ודעתו שפלה וגם באמונתו ערב אמונות שוא וטפל ועוד הגדיל כי עשה את הטפל לעיקר.

ברית האהבה והשלום עמ' 210

130. מטרת התורה

כל התורה קדושה וטהורה משיבת נפש. כל תרי"ג מצוותיה בכל פרטיהן הכל מרועה אחד נתנו, אבל עם כל זה לא נעלים עין מלפקח שכלנו, כי כל התורה נתנה רק לאשרנו בזה ובבא, וכל המצוות שבין אדם למקום הן כמטרה לזכך ולרומם את שכלנו, שתהיינה לנו דעות נעלות ואמתיות מאירות כשמש בצהריים ולטהר את לבבנו ממדות רעות ומתאוות מגונות ופחותות. אם כן מי שלא טהר את לבבו ולא רחץ את כפיו מדברים שבין אדם לחברו ולא השקיט המית לבבו מתאוות מגונות, גם שכלו לא נזדכך רק נשאר בדעתו המשובשת, אזי כל עבודתו למקום לא נתקבלה וכל פעולתו מאפע.

ברית האהבה והשלום עמ' 211

131. תעודתנו ואמצעים להשגתה

תעודתנו להאיר את עיני העמים באמונת ה' אחד ודרכיו הישרים.
נחקרה נא לדעת מה המה התיכונים, אשר על ידם נשיג את המטרה הנשגבה הזאת הלא גם בהשקפה הראשונה נבין כי זה רק על ידי הנהגתנו הטובה הן בדעות הן במדות והן בתהלוכות העולם כאשר יכירו כל יושבי תבל, כי חכמתנו רבה ודעתנו נשגבה, כן מדותינו נעלות ונכבדות לישא וליתן באמונה עם כל איש, להזהר מכל חמס ותרמית, שלא לשלוח בעוולתה ידינו, כן יודעים אנו להתהלך בנעימות ובנחת כראוי לאדם השלם, כן לחונן ולרחם את כל הנברא בצלם אלקים, אזי יכובד שם ישראל בגויים ויאבו ללמוד את דרכיו וללכת בארחותיו, כאשר הבטיחנו ה' יתעלה בדברים "ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהילה ולשם ולתפארת" וכאשר נתקיים בצור חוצבנו ממנו, אבינו אברהם, אשר בגודל חכמתו וצדקתו כי רבה משך אחריו לאהבו ולכבדו את מלכי ורוזני הארץ.

ברית האהבה והשלום עמ' 211

132. מצבנו בתורה ובהשכלה

עתה נשוב ונתבונן, אם הולכים אנחנו בדרכי אבינו אברהם, או לכל הפחות אם מתאמצים אנחנו ללכת בדרכיו. הלא נשכבה בבשתנו ותכסה כלימה פנינו באין מענה, כי המעט לנו אשר לא נתאמץ לילך בדרכיו הישרים, אבל נהפוך הוא, כי נתאמץ להשכיח זכרם ומלבבנו. חכמות ומדעים מרבית המונינו יתעבום וירחיקום על פי עצת ואזהרת העומדים בראשם, אשר זה דרכם חושך למו ויכו את העם בסנוורים, וגם איזה רבנים מחזיקים בידם בשגגה או בזדון. השפות הנחוצות לחברת האדם ובפרט שפת המדינה גם זה לא התירו רק בדוחק ובקושי גדול ללמדן בשעה שאינה לא יום ולא לילה לידע לצפצף בהן איזה פטפוטי תיבות ואז חכים יתקרי. אבל כל זה לא הספיק להם, עד כי מצאו עוז בנפשם לגדור גדר גם על למוד תורת משה ונביאי ה' וכתבי קודש, פן ימשיכום יותר מדאי, רק ידלגו מפרשה לפרשה ומספר לספר. והמעט אשר ילמדו לא ידעו מעולם הפשט הנכון והפשוט, רק על כל קוץ

יאספו דרשות ורמזים חֲמרים, אשר אין להם טעם וריח, והלמוד כולו עלה קמשונים דרדר וחוח. הוי ואבוי! דברי נביאנו, אשר בשלהבת יה הטיפו מפיהם אמרי קדוש ישראל ובשטף רוחם והתלהבות נפשם הוריקו גחלי אש להבעיר את לב השומעים למוסר ה׳ בדעות טהורות ומצורפות ומדות נעלות ונשגבות, אשר אין ערוך להן, כי גבהו מרוח בן תמותה, וכן כל חכמי האומות ומליציהן הישרים ישתוממו על המחזות הנשגבים האלה, אנחנו בני ישראל נרחיקם כמו זרה. הה, כאש יקד לבבי מדי זכרי זאת!

ברית האהבה והשלום עמ׳ 212

מצבנו במידות ובדרך ארץ

133. מצב העם במידות ובדרך ארץ

נשוב נא לראות מה מעשינו בפועל, ובאיזה מצב עומדים אנו במדות.
הנה ידוע, כי משטינינו ומנדינו יתנו את שם ישראל לגדופים בהרבה מכתבי עִתים [עיתונים] לאמר: עם ישראל מדותיו נשחתות מאד, את חוקי הממשלה מעולם לא יאבו לקיימם באמת, משאו ומתנו עם אזרחי הארץ, אשר לא מבני ישראל המה, מלא תרמית, טעות גוי מותר לו, אבדתו לא יאבה להשיב וכדומה. והנה באמת יודעים אנו, כי רק רוח השנאה מדברת מתוך גרונם, וכאשר נביט בעין חודרת נראה, כי גרגיר חול נדמה להם כהר גדול. הן אין כל אומה ולשון בתבל, אשר כל העם יאחז בצדק דרכו. יש צדיקים וטובים ויש רעים וחטאים. וכאשר נערוך ערך הטובים אל הרעים בכל עם ועם נמצא, כי ערך מספר הרעים נגד הטובים הוא הרבה פחות בישראל מאשר בשאר האומות.

ברית האהבה והשלום עמ' 213

134. המשך - מצב ישראל טוב ביחס לעמים אחרים

עוד זאת: גם עושי הרע בישראל לא יכבד כל כך עוונם נגד עושי הרע בשאר העמים. אמת, כי נמצאו אנשים בישראל הרוצים להשמט מעבודת הצבא, אבל בלי עזר לכך מאותם האנשים, אשר להם יד ושם במשרת המדינה, לא היה ביכלתם להוציא חפצם לאור. ועתה במי גדולה האשמה, אם באיש מישראל, אשר בכדי להציל את נפשו הוא משתדל לעשות נגד הצדק, או בעוזרו, אשר עבור בצע כסף יעבור בזדון על פקודת הממשלה ומעוות משפט? כן נמצאו אנשים בישראל, אשר ישלחו בעולתה ידיהם, אבל רב יותר מספרם בין שאר לאומים. רק לעתים רחוקות יקרה בין בני עמנו להשפט על רציחה וגזלה בפועל ואצל שאר לאומים אין זה מקרה רחוק כל כך.

ברית האהבה והשלום עמ' 213

135. המשך - על כולנו ללכת בדרכי צדק ויושר

אבל בכל זאת אין זו תשובה מספקת עבורנו, כי הלא אנחנו העם הנבחר מקדם מראש, ואם כן איפוא על כולנו החובה ללכת בדרכי צדק ויושר ולהראות לכל את צדקתנו, אשר לא ימצאו אף שונאינו שמץ דבר לערער עלינו, ואף כי גרים אנחנו במדינות שאנו יושבים בהן, על כן עלינו להזהר מאד משמץ דבר עוולה כי איש אחד יחטא ועל כל העדה יצא הקצף. וכבר הרביתי כמה פעמים לעורר את לב בני עמי על זה, כי חובה עלינו להזהר בכל שמץ דבר עוולה נגד לא ישראל יתר הרבה מאשר נגד ישראל, כי זה נוגע לחלול השם, אשר הוא החטא הגדול ביותר, וגם כל תקון הצלחת עמנו תלוי בזה.

ברית האהבה והשלום עמ' 214-213

136. המשך - התנהגותנו בדרך ארץ ובנימוסים

תהלוכותינו במנהגי דרך ארץ פרועות מאד עד כי היינו לשמצה ולחרפה וכל זה באשמת התועים או המתעים, אשר הכניסו בסוג אחד חוקות הגויים הקדמונים לעבודה זרה אשר הוזהרנו על זה שלא לילך בחוקותיהם, וחוקי דרך ארץ הנוהגים בין הגויים אשר אנחנו יושבים בתוכם. הלא גם רבותינו בעלי התלמוד ז"ל לא בושו לומר "פרסאי בהלכות סעודה בקיאי מינן" ולמדו מאתם הנהגות בדרך ארץ.

ברית האהבה והשלום עמ' 214

137. המשך - קידוש השם בקרב הגויים

אחרית דברי בזה, עלינו ללמוד מקדוש ה' הרמב"ם ז"ל אשר כתב בפירוש המשניות בסנהדרין פ"י על משנת "כל ישראל" וזה לשונו הטהור "וחי השם יתברך כי הכת הזאת מאבדים הדרת התורה ומאפילים זהרה ומשימים את תורת ה' בהפוך המכוון בה לפי שהשי"ת אמר בתורה התמימה אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, והכת הזאת מספרים משפטי דברי החכמים ז"ל שכששומעים אותם שאר האומות אומרים רק עם סכל ונבל הגוי הקטן הזה" עד כאן. וזה מתאים לדברינו שכוונת התורה היתה, אשר על ידי פרסום התורה וחוקותיה הישרים יתרומם שם ישראל בגוים ותתפרסם חכמתם הרבה, ואם כן איפוא אם נלך לאור התועים או המתעים השמים חשך לאור, הלא נהיה לבוז ולחרפה בלאומים, ואין לנו תקוה לחזור למצבנו הראשון רק כאשר נרחיק מאתנו אור המתעה של אלה האנשים ואז נאיר באור ה'.

ברית האהבה והשלום עמ' 214

138. המשך - חשיבות הצום

והנה כאשר אמרנו עיקר מטרת התורה ומצוותיה הוא להישיר את האדם בדעות שלמות ובמדות ישרות, ואם יהיה פחות במדות אזי כל מצוותיו אין בהן חפץ, כמו שאמר הנביא "למה לי רוב זבחיכם יאמר ה', וגו' כי תבאו לֵרָאות פני מי בִקש זאת מידכם רמֹס חצרָי וגו' חֹדש ושבת קרֹא מקרָא לא אוכל און ועצרה וגו' ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם וגו' ידיכם דמים מָלֵאו. רחצו הִזַכו הסירו רע מעלליכם וגו' דרשו משפט אשרו חמוֹץ" וגו'. וכן אמר עוד "הכזה יהיה צום אבחרהו יום עִנות אדם נפשו הלכֹף כאגמון ראשו וגו' הלא זה צום אבחרהו פַּתֵח חרצָבות רֶשע וגו' הלא פרֹס לרעב לחמך וגו' אז יבקע כשחר אורֶך וארוכתך מהרה תצמח" וגו'.

ברית האהבה והשלום עמ' 214-215

139. המשך - דקדוק והקפדה לפני הפסח

ועתה נחזה נא את מצבנו בדבר גדול זה. במצוות שבין אדם למקום רוב עמנו מדקדקים עד שידם מגעת. לפני חג הפסח רבו כמו רבו השאלות אצל כל רב בעירו על חשש תערובות משהו חמץ ועל געולי כלים וכדומה. אבל מועטים המה בני עליה אשר יתבוננו, שאם ככה אנחנו מהדרים בגעולי כלים מחשש חמץ, כמה יש לנו לעיין בגעול וטהרת הגוף מגזל ודאי, במה נגעול את כפינו מגזלה, גניבה, אונאה וכדומה, במה נגעול את פינו ולבבנו מלשון הרע ורכילות, הלבנת פני חבירו, שנאה וקנאה וכעס וגאוה.

ברית האהבה והשלום עמ' 215

140. המשך - דקדוק והקפדה לפני ראש השנה

מראש השנה ועד יום הכיפורים מדקדקים הרבה במצוות, ואף כי המנהגים הנוספים חמורים עוד יותר מדברי תורה, מי לא ילך בראש השנה לקיים מצוות תשליך, מי לא יאמר אצל הנהר גם הבקשות של המקובל הרב החיד"א ז"ל, מי לא ינער בשולי בגדיו בכל לבבו את חטאיו אשר היו למעמסה וברגע אחד ישליכם למשואות נצח, אבל מי יזכור ברגע זה להשליך ולנער גם מביתו וחנותו המשקלות והאיפות הבלתי צודקים, או האם יתבונן אולי צריך להסיר את בגדו מעליו ולסלק את נְשיוֹ או להשיב את הגזילה אשר גזל? ומה יועילו לו וידוייו וכוונותיו ונעור בגדיו ושאר פעולותיו, אם לא יתקן את אשר עיוות?

ברית האהבה והשלום עמ' 215

141. המשך - דקדוק והקפדה לפני יום הכיפורים

הכל יקיימו בערב יום הכיפורים מצות כפרות, טבילה בנהר, ל"ט מלקות אבל מה תועיל לו שחיטת העופות הבלתי אשמים לכפר על מעלו, אם לבבו לא נשבר בקרבו? מה יועילו לו כל נחלי קדומים אם הוא טובל ושרץ בידו? מה יועילו לו כל מלקיותיו אף אם ילקה כהנה וכהנה, אם לא יעזוב דרכו הרעה?
אוי לנו, כי ברוב אולתנו שגינו ונקוה לאור והנה חושך וכאין עינים נגששה.

ברית האהבה והשלום עמ' 215-216

מחלוקת

142. עלינו להשקיט מריב ולהשבית מדון

עוד זאת רעה חולה ראיתי בין יראי מדינתנו והוא כי ירבו לחלוק על הכתות החדשות, אשר לא יעשו כתורה, לבזותן ולגדפן ולרדפן בכל יכלתם. עיקר טענתם הוא, כי כל ישראל ערבים זה בזה, אבל שכחו כי זהו דוקא כשיש בידם למחות, אבל אם אין בידם למחות פטורים מהערבות. והנה אם כל העדה כולה שומרי תורה ומצות ואיש אחד יפר תורה אפשר שביכלתם למחות בבזיונות וגדופים, אבל כשאנשים רבים יפרדו ויבדלו מהכלל ואף כי מדינות שלמות, היש ביכלתנו למחות בידם? הלא רק נוסיף אש ונגדיל המדורה. על כן עלינו להשקיט מריב ולהשבית מדון ונאמר אף על פי שחטאו ישראל הם, אחינו הם ולא ידח ממנו נדח. אבל להגדיל מדורת המחלוקת ולהבעיר אש המדון, הלא בזה רק נחלל את שם ה' ושם ישראל בלאומים.

ברית האהבה והשלום עמ' 216

143. המשך - מלחמת האחים הורקנוס ואריסטובלוס הביאה לחורבן וגלות ישראל

והנה כבר נתקיים זאת בזמן הבית בעוונינו הרבים שמלחמת האחים הורקנוס ואריסתובלוס הביאו עלינו את הרומיים, ואחרית הדבר היה שנחרב בית מקדשנו ותפארתנו וגלינו מארצנו, ועדיין מרקד בינינו בעוונינו הרבים להבזות שם ישראל בגויים ולתת את כבודו לשמצה. והא שאמרו בגמרא "מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה", רצונם שאם לא כן לא היה מקום למכשול זה כלל, ואף שבאמת בהתחלקות הכלל בטלה הערבות כנ"ל רק שה' קללם שיפלו ברשת השגיאה לחשוב שעדיין הם ערבים ועל ידי זה ירדפו איש את אחיהו.

ברית האהבה והשלום עמ' 217

144. ביקורת על אי לימוד התנ"ך

רוב עמנו נזורו אחור מלְמוד תנ"ך, המלאים מוסר וארחות חיים על כל גדותיהם, והכל רצים אחר התלמוד, אף מאן דלא ידע צורתא דשמעתתא. ואם כי באמת מי שיש לו רעיון זך ושכל נקי ידלה מים התלמוד פנינים ודברי חפץ להלהיב את לב האדם בקניית מדות טובות ונעלות, אבל המה מפוזרים בים זה הגדול ורחב ידים וצריך לב רחב ושכל חד לקבצם ולאספם. לא כן בלימוד תורה ונביאים, שכל איש ישר אשר יהגה בם יבין את נועם מוסרם בדעות ובמדות, זולת איש מתעקש לעוות את הישרים ולהוציא המקראות ממתק דבריהם הפשוטים לדרוש בהם תילי תילין.

ברית האהבה והשלום עמ' 219

שער
הרב מוהליבר והרצל

פנייתו של הרצל לרב מוהליבר בבקשת עזרה והכוונה

145. מכתב הרצל וחברי אגודת חובבי ציון בווינה בבקשת עזרה מהרב מוהליבר

AN SAMUEL MOHILEWER, Bialystok
[Wien, 25 Mai, 1897 כ"ג אייר תרנ"ז]

קיבלנו את תשובתו הנכבדה, הכתובה בידי הועד "מזרחי" וגם את "המכתב החוזר", אשר קראנו אותו באזני קהל חברינו, ובדבריהם היקרים העירו בקרבנו רגשות קודש ויפעלו על לבנו פעולה עזה ונמרצה, בראותנו גדל אהבתכם לציון ואת פעולותיכם הנשגבות, אשר פעלתם עד כה לטובת הרעיון הקדוש, משאת נפשנו ונחמתנו בארצות פזורינו. לדאבוננו לא ערבה גם לנו השמחה על דבר צעדי חובבי ציון עד כה וכמוכם כמונו מצטערים אנו על רפיון כחנו וידינו הקצרות לכלות אף מפעל אחד עד גמירתו, כאשר תתאוננו בצדק במכתבכם החוזר הזה, אשר על כן מרשים הננו לנו לשחר את פני מעלת כבוד תורתו להשמיענו את דעתו בדבר ההצעה, שהוצעה לפנינו זה לא כבר מאת ראשי ועד הפועל ביפו, לקחת חלק בשכלול המושבה "משמר הירדן", וכאשר ינהלנו מעלת כבוד תורתו בעצתו הטובה אותה נשמור לעשות. מדעתנו כי נהירין לו דרכי הרעיון והליכותיו עד כה, הננו מבקשים עצה מפיו יען כי הוא הצעד הראשון שאנו עושים בעזרת השם בעניני הישוב ואין אנו בקיאין כל כך ומתיראים איפוא לבל נכשל חס ושלום במפעלנו זה. - - - - - - ובכלל הננו מקוים, כי תעשה עתה חבת ציון צעדים קדימה בארצות המערב על ידי אספתנו הכללית הנכונה להיות בעזרת השם במינכן בסוף ירח אוגוסט שנה זו. והננו מעידים את מעלת כבוד תורתו וכל חובבי ציון הנלוים אליו לשים לב על האסיפה ההיא ולהשתדל בין חובבי ציון כי יקחו בה חלק במספר רב, ובפרט אלה מחובבי ציון אשר ידעו את כל דרכי הישוב והתפתחותו עד כה ואשר ידעו גם את רוח עמנו ותורתנו הקדושה ותולדותינו, נחוץ כי יבואו אל האסיפה וישמיעו את דעותיהם בנוגע לצרכי עמנו ועתידותיו. הן מטרת האסיפה היא למען אשר יתאחדו כל חובבי ציון שבכל ארצות התבל לאגודה אחת, שתעבוד עבודתה ברוח אחד ובמחשבה אחת. ואתם, חובבי ציון שברוסיה אשר עברתם לפנינו כחלוצים הראשונים עליכם לקחת חלק בראש האגודה ולהשתתף במפעלנו זה בעזרת ידיעותיכם, אשר רכשתם לכם במשך ימי עבודתכם להרחבת הרעיון הקדוש. עוד זאת נתכבד להודיע למעלת כבוד תורתו, כי יסדנו מכתב עתי [עיתון] בשפת אשכנז גדול ונכבד בערכו מפאת הסופרים אשר נתנו ידם לנו. בו יכתבו כל טובי הסופרים מבני עמנו במערב אירופא הנודעים לשם בישראל ובעמים, ונקוה כי גם ממפעלנו זה תצמח תועלת לא מעטה לרעיוננו הקדוש.

ברגשי כבוד ויקר בשם החברה ציון:

ד"ר הרצל, ד"ר משה שנירר, ד"ר עוזרקאקעש

ברית האהבה והשלום עמ' 113-114

דברי הברכה של הרב מוהליבר לבאי הקונגרס בבאזל תרל"ז (1887)

146. כוחי החלש לא נתנני בשום אופן לבוא

כבוד אחי ואדוני הנעלים, רמי המעלה, ראשי עם סגולה, בני ציון היקרים יחיו לנצח!
כוחי החלש לא נתנני בשום אופן לבוא בעצמי לקול קריאתכם והנני שולח במקומי את נכדי הנכבד נ"י לאות כי לבבי אתכם. ומעומק לבבי ונפשי אתפלל לה' אלקי השמים: אנא ה' היה עם פיפיות שלוחי עמך בית ישראל, הורם מה שיאמרו, הבינם מה שידברו ולא יכשלו בלשונם חלילה להוציא דברים נגד תורתנו הקדושה או נגד הממשלה ירום הודה. תמכם וסעדם למען יוכלו להוציא את מחשבתם הטובה לאורה. תנה אותם לחן ולחסד בעיני המלכים, הרוזנים והשרים, אשר יעמדו לפניהם לבקש רחמים על עמך ועל ארצך. תנה נא בלב כל ישראל רוח חדשה ואהבה גדולה לעמם ולארצם האמללים אמן!

ברית האהבה והשלום עמ' 330

147. המשך - המטרה הראשית של האסיפה

עתה אקח לי רשות להעיר הערות אחדות על אודות הדברים העומדים על הפרק ועל שולחן הנאספים הנכבדים:
בדבר מטרות האסיפה אין לי אלא להעתיק את דברי ראש הועד המפקח על האסיפה והמזכיר בהודעתם: "הקונגרס שואף למטרות קרובות ואפשריות. כל הידיעות האחרות על אודותיו קלוטות מן האויר. כל מעשי הקונגרס יהיו בפרסום גמור. בויכוחיו ובהחלטותיו לא תהיה שום התנגדות לחוקי איזו ארץ ולחובותינו האזרחיים. ביחוד אנו ערבים בזה שכל מעשי האסיפה יהיו באופן מקובל ומרוצה לחובבי ציון ברוסיא ולממשלתם הרוממה".[2]
והנני בטוח, כי הדברים הנאמנים האלה יישמרו בכל תוקף, אף אם יימצאו איזה אנשים שיביעו דעותיהם בפה או בכתב דעות מתנגדות לדברים הנאמרים למעלה, לא תכרענה הדעות האלה את הכף ולא תמצאנה אוזניים קשובות. בזאת הנני בטוח ועלי רק להוסיף, כי המטרה הראשית של האסיפה צריכה להיות השתדלות רבה ועצומה בכל כוחותינו לפני ממשלת תוגרמה [טורקיה], כי תרשה לבני עמנו לקנות אדמה ולבנות בתים בלי כל מכשולים ומעצורים. להשיג הרשיון הזה עלינו להשתדל ולהתאמץ בכל יכלתנו, כי בו תלוי כל קיום דבר ההתישבות.

ברית האהבה והשלום עמ' 330

[2]. הרב מוהליבר מצטט כאן את נוסח ההזמנה הרשמית לקונגרס הציוני הראשון.

148. המשך - מחוייבות הפעילים

בסוד האסיפה הלא ייבחר 'מרכז' חוץ למדינתנו, שהוא ינהל את כל עבודתנו הקדושה, ועלינו להשתדל כי אנשי המרכז יהיו מסורים למטרתנו בכל לבם ונפשם ולא יסיחו את דעתם ממנה.

ברית האהבה והשלום עמ' 331

149. המשך - ברית אחים לא תופר

בסוד האסיפה נחוץ לתקן אשר "בני ציון" שלבם נאמן למטרתנו יהיו ביניהם באהבה ובאחוה גמורה אף כי המה חלוקים בדעותיהם בדברים שבין אדם למקום, ואף שיימצאו אנשים אשר יחזיקו את חבריהם לפורצי גדר. אך עליהם להתבונן לו היתה שרפה גדולה בביתם והיה הכל בסכנה, הונו גם נפשו, ויבוא אחד, שהוא פורץ גדר בעיניו, להציל אותו ואת כל אשר לו, האם לא היה מקבלו באהבה ושמחה? הלא כן, אחי, הננו כולנו היום! אש גדולה יצאה בקרבנו, שלהבת נוראה וכולנו עומדים בסכנה, שונאינו רבו ופרצו ומספרם כבר למיליונים רבים הגיע, ואלמלא מוראה של מלכות כבר חיים בלעונו. ועתה כאשר נמצאו לנו אחים בעת צרה כזאת, המושיטים לנו את ידם לעזרה לעשות כל מה שביכלתם להציל את עמנו ולחלצהו מן המצר, האם יהין לב אחד מאתנו לדחותם? יתבוננו כולם היטב וברית אחים לא תופר.

ברית האהבה והשלום עמ' 331

150. המשך - חשיבות מצוות יישוב הארץ

גם צריכים כל "בני ציון" לדעת ידיעה גמורה ולהאמין אמונה שלמה, כי "ישוב הארץ", היינו: לקנות אדמה ולבנות בתים, לנטוע פרדסים ולזרוע שדות, היא אחת המצוות היותר גדולות שבתורתנו, וישנם מקדמונינו האומרים כי היא שקולה כנגד כל התורה. והטעם הפשוט של גודל המצוה הזאת באשר היא יסוד קיום לאומתנו. האיש המאמין ויודע זאת הוא חובב ציון אמיתי בכל לבבו ונפשו ובלעדי הדעת והאמונה הזאת הנותן ידו אלינו הוא רק כנותן נדבה לצאת ידי כל הדעות.

ברית האהבה והשלום עמ' 331

151. המשך - ייסוד חיבת ציון הוא לנצור את התורה

יסוד חיבת ציון הוא לנצור את התורה כפי שהיא מורשה לנו דור דור בלי כל גרעון ותוספת. אינני מכוון בזה להוכיח לאנשים פרטיים יחידים בהנהגתם, כי כבר אמרו חז"ל: "תמה אני אם יש בדור הזה מי יודע להוכיח", כי אם הנני אומר זאת בדרך כלל, כי תורתנו שהיא מקור חיינו צריכה להיות יסוד תחיתנו בארץ אבותינו.

ברית האהבה והשלום עמ' 331-332

152. המשך - עלינו רק לבנות ולנטוע

עלינו רק לבנות ולנטוע ולא להרוס ולסתור, ולכן חלילה לנו לפגוע בקופת "החלוקה" בירושלים. חיי רבבות אנשים תלויים בקופה זו וכל זמן שאין להם מקור אחר לפרנסתם חלילה לנו לקפח את מחיתם.

ברית האהבה והשלום עמ' 332

153. המשך - הפצת רעיון שיבת ציון

על דבר הפצת רעיוננו בקרב בני עמנו עלינו לשים לב לשלוח מטיפים טובים בכל ארצות להודיעם את רעיוננו ולחבבו עליהם. תועלת המטיפים רבה היא כאשר ראינו במדינתנו. כמו כן להדפיס בעד העם חוברות המדברות לרוחנו בשפת עבר, בז'רגון ובכל השפות שעמנו מדבר בהן. גם נחוץ מאד להדפיס חוברת קטנה בשפות רוסיה, אשכנז, צרפת, אנגליה, איטליה ועוד שבה יבואר היטב רעיוננו ומטרתנו ותיכתב בשפה צחה מושכת את הלב, בדברים חמים ובהגיון ישר, ולחלקה בין גדולי כל אומה ואומה בכלל ובין גדולי אומתנו בכל ארצות פזוריהם בפרט. חסרון חוברת כזאת מורגש מאד וביד האסיפה למלאות את החסרון הגדול הזה.

ברית האהבה והשלום עמ' 332

154. המשך - הקמת בנק אוצר ההתיישבות

על דבר אוצר לאומי עלינו להשתדל בכל מאמצי כוחנו לפני מנהלי יק"א בפריז, כי יקדישו חלק גדול מהכסף המונח ברשותם לישוב ארצנו הקדושה, וכן עלינו להשתדל בזה לפני שאר עשירי ישראל. גם טוב לתקן כי חלק מהכסף הנאסף בכלל לישוב הארץ ייאצל למשמרת לאוצר הלאומי.

ברית האהבה והשלום עמ' 332

155. המשך - הכרת תודה לברון רוטשילד

לדעתי טוב כי האסיפה תשלח מכתב תודה להנדיב הברון אדמונד די רוטשילד להביע לו רגשי תודתנו על פעולותיו הכבירות לישוב ארצנו. הלא הוא הראשון בבני עמנו מיום חרבה ארצנו שהתעורר לרעיוננו הגדול וכבר הוציא על זה עשרות מיליונים פרנקים ועוד ידו נטויה לעשות הרבה להחיות שממות ארצנו, וראוי הוא האיש המורם מעם הזה, כי האסיפה הראשונה לחובבי ציון מכל הארצות תביע לו רגשותיה, רגשות כבוד ויקר.

ברית האהבה והשלום עמ' 332-333

156. המשך - האמונה בביאת המשיח

בסוף דברי עלי להרים קולי אל אחי בני עמי לאמור: הנה זה כאלפיים שנה הננו מקוים לביאת משיח צדקנו שיגאלנו מגלותנו המרה ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ לארצנו, ושם נשב בטח שלו, איש תחת גפנו ותחת תאנתו. האמונה הזאת חזקה בלבנו והיא נחמתנו האחת בימי עניינו ומרודינו הרבים. ואף כי במאה האחרונה קמו אנשים בקרבנו וכיחשו באמונה זו וימחקו את תקוותנו מעל לוח לבם ויסירוה גם מסדרי תפילתם, אבל החרדים שבקרבנו וכל העם כולו מחזיקים בתקוותנו זאת ואליה יתפללו ערב ובוקר וצהריים ובה מוצאים מרגוע לנפשם העיפה.

ברית האהבה והשלום עמ' 333

157. המשך - דעות בעניין המשיח בניגוד לדברי נביאי ישראל

והנה בימים האחרונים קמו גם אחדים מהרבנים האורתודוכסים במערב אירופה, ואחד מהם גילה את דעתו, כי כל היעודים והנחמות שנביאנו חזו לנו אינם אלא בדרך משל ומליצה, ובאמת כאשר יבוא משיח אז לא יבוא לישראל להשיבו אל ארץ אבותיו ולשים קץ לגלותו הארוכה וצרותיו המרובות, כי אם יבוא לכל העולם לתקנו במלכות שדי, וישראל ילך בגלותו לאור גויים כמו בימינו. אחדים מהם הביעו דעתם בקיצור, כי הלאומיות היא נגד אמונתנו בביאת משיח צדקנו.

ברית האהבה והשלום עמ' 333

158. המשך - בעת ביאת המשיח נהיה לעם במלוא מובן המילה

והנני מחוייב בזה להגיד דעתי קבל עם, כי לא כן הדבר! אמונתנו ותקותנו היא מאז וגם עתה, כי יבוא משיח ויקבץ נדחי ישראל לארץ אבותיו, ותחת שהיינו נודדים בארצות זרים, נעים ממקום למקום, נשב אז בארצנו ונהיה לעם במלוא מובן המלה הזאת; ותחת שהיינו לחרפה ולשנינה בעיני העמים נהיה לכבוד ולתפארת ליושבי תבל. זאת היא אמונתנו ותקוותנו הנובעות מדברי נביאינו וחכמינו ז"ל ובהן מחזיק עמנו!

ברית האהבה והשלום עמ' 333

159. המשך - תפילת ראש השנה היא על כל עמי תבל

אמנם עינינו איננה רעה כלל בטוב כל שוכני ארץ וגם אנו מאמינים לא פחות מהם ביעודים הכלליים שבדברי נביאינו וגם אנו מתפללים בראש השנה ויום הכיפורים: "ובכן תן פחדך ד' אלוקינו על כל מעשיך ואימתך על כל מה שבראת ויירא כל המעשים וישתחוו לפניך כל הברואים ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם"; אבל אחרי התפילה הכללית הזאת, הננו מתפללים גם כן "ובכן תן כבוד ד' לעמך, תהילה ליראיך ותקווה טובה לדורשיך ופתחון פה למייחלים לך, שמחה לארצך וששון לעירך וצמיחת קרן לדוד עבדך". ואמנם כבוד עמנו, תהילתו ותקוותו הטובה תלויים רק בארצנו ושמחתה בעירנו ושׂשׂונה; ורק אז "עולתה תקפץ פיה והרשעה כולה כעשן תכלה וממשלת זדון תעבור מן הארץ"![3]

ד' יתברך ויתעלה שומר ישראל וגואלה יקים את דברי נביאו: "כה אמר ה' הנני מושיע את עמי מארץ מזרח ומארץ מבוא השמש. והבאתי אותם ושכנו בתוך ירושלים והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלקים באמת ובצדקה".[4]

בימיכם ובימינו תוושע יהודה וישראל ישכון לבטח ובא לציון גואל.

אחיכם מוקירכם

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער

ברית האהבה והשלום עמ' 334

[3]. הציטוט כאן שונה במקצת מהנוסח המופיע בסידור התפילה: "כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ".

[4]. זכריה ח, ז-ח.

צוואת הרב מוהליבר תרנ"ח (1888)

160. חשיבות בנק אוצר ההתיישבות

הנני מבקש את כל אחינו החובבים את ציון באמת ועוסקים בישובה באמונה, להתאחד יחד ולעבוד לטובת המפעל הזה (הקאלאניאל־באנק) בכל כחם ויכלתם, אך ורק ברשיון הממשלה ירום הודה. באנק יהודי כזה בהמצאו בידיים בטוחות ואמונות לעמנו ולארצנו יוכל להאיר אור חדש על ציון ועל ישובה. וחובה על כל אחד מאתנו להשתדל בקיומו, אך כאשר דבר הבנק הזה הוא המעשה הראשון שהננו עובדים ביחד את אחינו הציונים הנכבדים הנני מוצא לנכון להזכיר את שני התנאים הראשיים, אשר עלינו לשמור:

ברית האהבה והשלום עמ' 335-336

161. המשך - חובה להרחיב ולהגדיל את היישוב בארץ ישראל

הישוב בארץ ישראל ברשיון הממשלה צריך להיות אחד מראשי עבודתנו ועלינו החובה להרחיבו ולהגדילו עד מקום שידנו מגעת; ולכן מחויב הבאנק הזה להקדיש סכום הגון, חלק נכבד מכספו להרחבת הקאלאניזציה [ההתיישבות] ברשיון הממשלה, ועם כל העסקים שיעסוק הבאנק הנוגעים לטובת עמנו, עבודת הקאלאניזציה תעמוד בשורה הראשונה.

ברית האהבה והשלום עמ' 336

162. המשך - היסוד לחיבת ציון היא תורתנו הקדושה

היסוד לחיבת ציון היא תורתנו הקדושה, כאשר כתבתי במכתבי הראשון אל האסיפה בבאזל, ובלעדי תורתנו מקור חיינו כל עבודתנו מֵאָפַע. ולכן חלילה לראשי הציונים לתת מקום בעבודתם הלאומית ללעז עליהם כי הציונות מחללת תורתנו כאשר מלעיזים בימים האחרונים. אמנם כל הבא לעבוד עבודת עמנו וארצנו איננו שואלים אותו על הנהגתו היהודית הפרטית, אחים הננו כולנו לצרה ואחים נהיה לתחיה, אבל יסוד עבודתנו הלאומית צריך להיות תורתנו הקדושה, לכן הבאנק היהודי הזה ישמור את יסוד תחייתנו מכל משמר.

ברית האהבה והשלום עמ' 336

163. המשך - החשיבות בשמירת התורה והרחבת ההתיישבות

אם שני הדברים האלה, התורה והקאלאניזציא, תשמור הציונות בכל מעשיה בכלל, ובמפעלנו הראשון – זה הבאנק – בפרט, אז תקוותי חזקה, שבהשיגנו רשיון הממשלה ליסוד המוסד הזה ירבו אחינו לחתום על המניות וימלא כל הסכום הדרוש, והמוסד הגדול הזה יוסד על בסיס נכון וחזק והבוחר בציון יופיע על עצתנו, ויברך כל מעשי ידינו ויהי המוסד הזה לתפארת לעמנו ולברכה בארצנו.

ברית האהבה והשלום עמ' 336

164. המשך - פיתוח הארץ בהדרגה

אחים יקרים ונכבדים![5] מלבד העבודה הזאת יש לנו עוד מה לעשות, יש לנו מושבות בארץ הקודש אשר רבים מאכריהם וכורמיהם עודם זקוקים לתמיכה, יש לנו על הרי יהודה פועלים למאות המחכים ליום שנעמיד גם אותם על הקרקע, ולזה יש לנו ועד נכבד באודיסה מאושר מטעם הממשלה ירום הודה, הדואג להאכרים והפועלים האלה ומשתדל לעזרם ולתמכם. עלינו מוטלת חובה גדולה וקדושה לתת ידיים להועד הזה לשכלל את האיכרים הדרושים עוד שכלול ולהעמיד את הפועלים על הקרקע. עלינו לדעת, כי אחורי הפועלים האלה עומדים עוד אלפי אנשים מיושבי ארץ הקודש המחכים בכיליון עינים ודאבון נפש ליום שיוכלו לעבוד אדמת הקודש גם בשדות אחרים, הוא היום שהפועלים הישנים העובדים בשדות אחרים זה שנים רבות יתנחלו על נחלתם המה. עלינו לדעת, כי ביום אחד לא תתישב ארץ ובפרט ארץ שזה מאות שנים עזובה ושוממה ועוד על ידי עם שזה כאלפים שנה מנותק מעבודת האדמה. ישוב גדול לא יוכל להתכונן טרם נעשו נסיונות רבים לסלול הדרך הנכונה,[6] לכן גם המעשים הקטנים לוא יהי כי קטנים המה, של הועד הנכבד באודיסה, גדולים המה מאוד לעבודתנו הלאומית, ועל כל איש ואיש שתחית עמנו בארצנו קרובה ללבו החובה להרבות חברים לחברת התמיכה, להגדיל הכנסתה למען תוכל להשגיא פעלה.

ברית האהבה והשלום עמ' 337

165. המשך - החובה להרחיב את היישוב הנהדר הזה

הישוב בארץ הקודש הראה לנו ולכל העולם כי עוד רוח חיים בקרבנו, חיה גם שפתנו וחיים בקרבנו כל הכשרונות הטובים שחוננו מאת אלוקינו. המושבות בכרמיהם ופרדסיהם מראים, כי עוד נוכל לחיות מפרי אדמתנו הטובה וכי אחינו מסוגלים לעבודת האדמה וירושת אבותינו לא אבדה מאתנו, בתי הספר שבכל המושבות, ובית הספר ביפו בראש, הראו כי רוח תורתנו הקדושה תכה שרשיה בלב בנינו, כי יחיו על פיה ושפתנו חיה בפיהם ועברים יהיו בכל לבם ונפשם נאמנים לדתם, ארצם ועמם בכל חושיהם וכשרונותיהם; והחובה עלינו להרחיב את הישוב הנהדר הזה ולהחזיק בידי כל המפעלים הדורשים חיזוק, כי יוכלו להגדיל פעלם.

ברית האהבה והשלום עמ' 338-337

[5]. שלוש המילים הללו לא נדפסו בעיתונים אך הן מופיעות בכתב היד שבארכיון הציוני המרכזי.

[6]. כך הנוסח בכתב היד שבארכיון הציוני המרכזי. בעיתונים נדפס "הישנה".

166. המשך - יידע עמנו את תקוותו לעתיד

ובעבדנו לטובת הישוב וכל צרכיו בארץ הקודש עלינו לעבוד גם פה לרומם את רוח עמנו, להבינו בינה מה היא תקותנו ומשאת נפשנו. עלינו לחבב עליו את ציון וישובה ולהטות לבו ועינו אליה. ידע עמנו את גדלו בעבר, וגדלו לא ביד חזקה וחרב שלופה, כי אם בתורתנו הקדושה, ברוחו הכביר ובחייו הטהורים על אדמתו, ידע עמנו את מצבו בהווה, שלבד מצבו החומרי ההולך ורע יום יום, עוד תורתו, מקור חייו, משתכחת ובנים רבים מתרחקים ממנו רחוק, רחוק. ידע עמנו את תקותו לעתיד מה היא. ידע כל אלה, ועלינו להודיעו, ללמדו, ויתן ידו ולבו לציון.

ברית האהבה והשלום עמ' 338

167. המשך - עלינו לעבוד שכם אחד בלי פירוד, באהבה גמורה ובאחדות שלמה

כן, אחים נכבדים. עבודה רבה לפנינו ועלינו לעבוד ולעבוד בלי לאות ובלי הרף, עלינו לעבוד שכם אחד בלי פרוד, באהבה גמורה ובאחדות שלמה.

ברית האהבה והשלום עמ' 338

שער
אמרות הרב מוהליבר

חשיבות השלום והאחדות

1. "יסוד כל התורה הוא שלום ואהבה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 152

2. "האושר היותר נעלה בעמנו היא ברית האהבה והשלום."
- ברית האהבה והשלום עמ' 141

3. "גדול כוח השלום מכל הכוחות האחרים והכוח הזה עלינו לשמור מכל משמר."
- ברית האהבה והשלום עמ' 199

4. "הסדר וההנהגה הם הכרחיים לעם."
- ברית האהבה והשלום עמ' 209

5. "עלינו להשקיט מריב ולהשבית מדון."
- ברית האהבה והשלום עמ' 216

6. "להגדיל מדורת המחלוקת ולהבעיר אש המדון, הלא בזה רק נחלל את שם ה' ושם ישראל בגויים."
- ברית האהבה והשלום עמ' 216

7. "אחים הננו כולנו לצרה ואחים נהיה לתחיה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 336

8. "המהרס את היסוד, יפול הבנין כולו, ויסוד כל התורה הוא 'מה דעלך סני לחברך לא תעביד.'"
- ברית האהבה והשלום עמ' 140

9. "לעורר אותנו על מעלת השלום ואהבה, צוינו בחג האסיף על מצות לולב".
- ברית האהבה והשלום עמ' 140

10. "בגידת איש ברעהו הוא הכחשה חלילה באחדותו יתעלה, כי אחים בני אב אחד יאהבו זה את זה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 140

11. "הדברים היותר נחוצים לתקן בעמנו המה; א) חנוך הבנים ב) מצב מדיני ג) עזיבת ריב ומשטמה בדברי אמונה והשכלה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 149

12. "אמת כי האחדות הוא דבר היותר גדול בכל עם ועם ובפרט לעם בזוז ושסוי כעמנו."
- ברית האהבה והשלום עמ' 259

13. "בסוד האסיפה נחוץ לתקן אשר "בני ציון" שליבם נאמן למטרתנו יהיו ביניהם באהבה ובאחוה גמורה אף כי המה חלוקים בדעותיהם בדברים שבין אדם למקום ואף שיימצאו אנשים אשר יחזיקו את חבריהם לפורצי גדר." - 331

14. "יתבוננו כולם היטב וברית אחים לא תופר."
- ברית האהבה והשלום עמ' 331

15. "כן אחים נכבדים, עבודה רבה לפנינו ועלינו לעבוד ולעבוד בלי לאות ובלי הרף, עלינו לעבוד שכם אחד בלי פירוד, באהבה גמורה ובאחדות שלמה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 338

יישוב הארץ

16. "הנה כבר כתבנו שהקב"ה רוצה יותר שישבו בניו בארצו אף על פי שלא ישמרו את התורה כראוי ממה שישבו בחוץ לארץ וישמרוה כראוי."
- ברית האהבה והשלום עמ' 281

17. "ישוב ארץ הקודש בפני עצמו צריך להיות שמחת כל לב יהודי."
- ברית האהבה והשלום עמ' 316

18. "יישוב הארץ היינו: לקנות אדמה ולבנות בתים, לנטוע פרדסים, ולזרוע שדות היא אחת המצוות היותר גדולות שבתורתנו."
- ברית האהבה והשלום עמ' 331

19. "עלינו רק לבנות ולנטוע..."
- ברית האהבה והשלום עמ' 332

20. "ומה מאד נפלאתי על כמה גדולי עמנו המופלגים בתורה וחסידות שהתנגדו לעיקר ישוב ארץ הקודש על ידי קנית שדות וכרמים ולהושיב עליהם איכרי ישראל, באמרם כי האכרים ובפרט הצעירים לימים, אינם שומרים את התורה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 281

21. "ועל כרחך המצוות עשה של ירושה שנוהגת גם בזמן הזה אינה כי אם שנשתדל לקנות את הארץ מיד בעליה, וכל כברת ארץ שנקנה הננו מקיימים המצוה של ירושה, וגדולה מצוה זו מכל המצוות שבתורה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 286

22. "גם נטיעת אילנות הוא בכלל ישוב הארץ."
- ברית האהבה והשלום עמ' 287

23. "יש עדיין הרבה קרקעות לקנות ביהודה, בגליל ובעבר הירדן ועצתי אמונה לגברי עמנו שיחושו וימהרו לקנות אדמה בארץ הקדושה, ויקנו הרבה כפי יכולתם, כי מלבד הגאולה אשר יתנו לארץ, יעשו מסחר גדול וטוב מאד, אשר עוד לא נראה רווח כמוהו."
- ברית האהבה והשלום עמ' 392

24. "אם תהיה חבורה גדולה ממאה משפחות ויותר שלא יהיה מוראם של הבעדואינים (הבדווים) עליהם, אזי יותר טוב לקנות אדמה בעבר הירדן מפני שני טעמים: א) מפני שהיא בזול מאד. ב) מפני שהאדמה בזול מאד."
- ברית האהבה והשלום עמ' 293

25. "וירושלים השוממה והחרבה מקדם חדשה כנשר מעוריה, ומחוץ לחומת ירושלים הישנה נתווספו בה רחובות ישרות ומהודרות ובהן נבנו בתים למאות ובקרוב עד אלפיים יגיעו."
- ברית האהבה והשלום עמ' 296

26. "האם אפשר להכחיש עוד כי נר המערבי הנדיב מצרפת - עדות היא שהשכינה שורה בישראל?"
- ברית האהבה והשלום עמ' 296

27. "כי כל העמים וכל הארצות מתחילים לקנות קרקעות בארץ הקודש, על כן כל מה שיהיה ביכולתנו לקנות עלינו להחיש לקנות תיכף."
- ברית האהבה והשלום עמ' 297

28. "ולכן לדעתי, כל איש ישראל המאמין באחרית עמנו מחוייב בכל מה שביכולתו באונו ובהונו להשתתף ביישוב ארץ ישראל ולהשתדל כי תרבנה המושבות בארץ קדשנו..."
- ברית האהבה והשלום עמ' 327-328

29. "ונזכה לראות בשיבת בנים לגדולם ו"נרות חנוכה" יאירו מעל הר המוריה וכבוד ה' עלינו יזרח."
- ברית האהבה והשלום עמ' 328

30. "רק שמה בארץ החדשה, באמריקא קול ציון נחבא, ומקול ההמולה של הדולרים והסענטים לא נשמע קול אמנו הזקנה הקוראה לבניה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 325

31. "ותקותי חזקה כי בני ציון הנדחים בארץ החדשה (אמריקה) יזכרו את אמם מרחוק ונפשם ולבם נתונים יהיו לעמם ולארצם."
- ברית האהבה והשלום עמ' 326

32. "כי כאשר יהיה בנו חלק גדול עובדי אדמה, אז לא יאמרו עוד בגויים כי חיים אנחנו על חשבון אחרים למצוץ את דמם ויגעתם."
- ברית האהבה והשלום עמ' 311

33. "הנסיון הראנו כעת, כי רבים מבני עמנו אף אשר לא הורגלו בעבודת האדמה מעודם, לא יכבד מעליהם כל עמל ותלאה לחרוש ולשדד את אדמת הקודש, בלחם צר ומים לחץ יסתפקו, ובזיעת אפם יעבדו, רק ליישב את אדמת הקודש ולהינות מפרי תנובתה, וגם הארץ ברוכה היא במעט עמל ושנים לא כבירים תתהפך כגן עדן לפנינו."
- ברית האהבה והשלום עמ' 312

34. "עיקר הדבר וחתימת מאמרי היא שכל אחד האוהב שערי ציון וירושלים לא יסתפק במחשבה בלבד אבל יעשה ויפעול בגופו ובממונו, אז יצליח ה' לנו בכל מפעלנו והארץ החרבה והשוממה תהפך לגן ה' והעיר הבזויה והשפלה תהיה לכבוד ולתפארת אמן."
- ברית האהבה והשלום עמ' 302

35. "וה' יתברך יחיש וימהר את גאולתנו, ונשמור את כל המצוות התלויות בארץ כהלכתן ודקדוקן."
- ברית האהבה והשלום עמ' 266

36. "הנני מבקש את כל אחינו החובבים את ציון באמת ועוסקים בישובה באמונה, להתאחד יחד לעבוד לטובת המפעל הזה (בנק אוצר ההתיישבות) בכל כוחם ויכולתם."
- ברית האהבה והשלום עמ' 335

37. "בנק יהודי כזה בהמצאו בידים בטוחות ואמונות לעמנו ולארצנו יוכל להאיר אור חדש על ציון ועל ישובה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 335

38. "היחשוב כבודו חרם כי ארץ הקדושה היא כארץ אשכנז או צרפת או אף בארץ רוסיה, אשר תוכל לקלוט לתוכה כשומר תורה כמפר תורה? לא כן הדבר."
- ברית האהבה והשלום עמ' 260

39. "הישוב בארץ הקודש הראה לנו ולכל העולם כי עוד רוח חיים בקרבנו, חיה גם שפתנו וחיים בקרבנו כל הכשרונות הטובים שחוננו מאת אלוקינו."
- ברית האהבה והשלום עמ' 337

40. "והחובה עלינו להרחיב את הישוב הנהדר הזה ולהחזיק בידי כל המפעלים הדורשים חיזוק, כי יוכלו להגדיל פעלם."
- ברית האהבה והשלום עמ' 338

41. "אמונתנו ותקותנו היא מאז וגם עתה כי יבוא משיח ויקבץ נדחי ישראל לארץ אבותיו, ותחת שהיינו נודדים בארצות זרים, נעים ממקום למקום נשב אז בארצנו ונהיה לעם במלוא מובן המילה הזאת."
- ברית האהבה והשלום עמ' 333

מצב המושבות

מכתב מהרב מוהליבר לנציב

42. "כללו של דבר, מעולם לא דימיתי למצוא את הקאלאניות במצב טוב כזה, וידע הדרת גאונו כי כל הדברי בלע שמוצאים על הקאלאניות הוא שקר וכזב, והתקוה לה' כי הישוב יתרחב ויגדל."
- ברית האהבה והשלום עמ' 262

43. "מי שלא ראה מושבות אלה בפריחתן לא ראה מאורות מימיו."
- ברית האהבה והשלום עמ' 305

44. "הנני מעיד בכל הקדוש לנו, כי כל בני המושבות כולם אהובים כלם ברוכים וכולם עושים באהבה רצון קונם והולכים בדרך הטוב והישר בעיני אלוקים ואדם, וגם אלה אשר אולי בהיותם בארץ מולדתם עוו הישרה שבו אל ה' בכל לבם בשבתם על ארץ הקדושה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 305

45. "הנה כי כן, אחי היקרים המושבות הנוסדות חיו תחיינה על אף שונאינו מנדינו... חיו תחיינה המושבות וישראל עושה בהן חיל."
- ברית האהבה והשלום עמ' 306

46. "יהיו נא אחים יקרים, למופת לכל אחינו אשר ממנו יראו וכן יעשו גם המה לתת גאולה לארץ הקודש ובכם יברך ישראל."
- ברית האהבה והשלום עמ' 306

47. "כבוד עמנו, תהילתו ותקוותו הטובה תלויים רק בארצנו ושמחתה בעירנו וששונה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 334

חשיבות התורה

48. "כל התורה קדושה וטהורה משיבת נפש."
- ברית האהבה והשלום עמ' 211

49. "כל המצוות שבין אדם למקום הן כמטרה לזכך ולרומם את שכלנו."
- ברית האהבה והשלום עמ' 211

50. "כוונת התורה היתה, אשר על ידי פרסום התורה וחוקותיה הישרים יתרומם שם ישראל בגויים ותתפרסם חוכמתם הרבה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 214

51. "עיקר מטרת התורה ומצוותיה הוא להישיר אם האדם בדעות ובמידות ישרות."
- ברית האהבה והשלום עמ' 214

52. "יסוד חיבת ציון הוא לנצור את התורה כפי שהיא מורשה לנו דור דור בלי כל גרעון ותוספת."
- ברית האהבה והשלום עמ' 331

53. "תורתנו שהיא מקור חיינו צריכה להיות יסוד תחייתנו בארץ אבותינו."
- ברית האהבה והשלום עמ' 332

54. "היסוד לחיבת ציון היא תורתנו הקדושה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 336

55. "יסוד עבודתנו הלאומית צריך להיות תורתנו הקדושה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 336

56. "ידע עמנו את גודלו בעבר, וגדלו לא ביד חזקה וחרב שלופה, כי אם בתורתנו הקדושה, בכוחו הכביר ובחייו הטהורים על אדמתו."
- ברית האהבה והשלום עמ' 338

57. "ידע עמנו את מצבו בהווה, שלבד מצבו החומרי ההולך ורע יום יום, עוד תורתו, מקור חייו, משתכחת ובנים רבים מתרחקים ממנו רחוק, רחוק."
- ברית האהבה והשלום עמ' 338

58. "ידע עמנו את תקותו לעתיד מה היא ידע כל אלה, ועלינו להודיעו, ללמדו ויתן דעתו וליבו לציון."
- ברית האהבה והשלום עמ' 338

59. "היהודים והיהדות הם עצם אחד כי באין יהדות, אין יהודים."
- ברית האהבה והשלום עמ' 133

60. "אבל בחר בעם ישראל, לעשותם למורים וכוהנים לאומי תבל, ובאור תורתם יאירו לארץ ולדרים עליה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 176

61. "כי באמת הצלחת כלל הלאום הישראל בתור אומה לא תיתכן בלעדי התורה וקיום מצוות ה', כי באופן אחר במה נפלינו מכל הגויים?"
- ברית האהבה והשלום עמ' 381

חשיבות לימוד מקצוע ורכישת שפות זרות

62. "חובה על האדם לעשות בצרכי ביתו אף שבהכרח ישבות על ידי זה מלמוד התורה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 149

63. "לצורך חייו חובה על האדם ללמוד אם חכמה או אומנות או כתב ולשון."
- ברית האהבה והשלום עמ' 150

64. "שתי שפות אלה, ערבית וצרפתית, הן הכרחיות בארץ הקודש כי ההמון מדבר ערבית וגדולי הממשלה מדברים צרפתית."
- ברית האהבה והשלום עמ' 301

65. "וה' אלוקי ישראל ינחנו בעצתו למצוא הדרך הסלולה, לאחד שתי בנות אלוקים אלה "האמונה, וההשכלה", לעובדו שכם אחד, ובגויים יהי שמנו לתפארת ולתהילה."
- ברית האהבה והשלום עמ' 153

66. "ההוה יקר מאוד, ואם כי מצער הוא, יען כי הוא יסוד כל העתידות, וכאשר יתמוטט היסוד כל הבנין יפול למשואות נצח."
- ברית האהבה והשלום עמ' 166

67. "האושר הזמני הוא הממוצע (ואמצעי) להשיג על ידו התכלית הנכבדה והוא האושר הנצחי, אבל לא להפך הסדר." - ברית האהבה והשלום עמ' 170

68. "אמנם האיש אשר זר משהו, ויעלה למרום קינו לבנות לו בית אושר הנצחי, ואותו יעשה מטרה להשיג על ידו אושר זמני, הוא ירד מטה וזה וזה לא תעלה בידו."
- ברית האהבה והשלום עמ' 171

69. "מדוע זה מאסו בני עמנו בכל מלאכת יד? אבותינו הראשונים היו עובדי אדמה ורועי צאן, מגדולי חכמי התלמוד ז"ל היו בעלי מלאכות שונות, וכל זה לא האפיל זוהר מעלתם. ונהפוך הוא כי על חוכמתם הרבה נתוספו טהרת הלב ומנוחת הנפש. ורק אנחנו כלימה תכסה פנינו ללמד את בנינו אומנות."
- ברית האהבה והשלום עמ' 171

70. "הלא ידענו אשר לפני שנות מאות שנים, הרבה מגדולי עמנו היו: רופאים, פילוסופים, מורים בבתי חכמה הכוללים, וגם מהם אשר היו רבי המלוכה, והתעלו לפקודות גבוהות במשרת המדינה, ועם כל זה היו נאמנים לה' ותורתו, ומדוע? יען כי התחנכו בחינוך טוב, ויראתם קדמה לחכמתם, על כן עמד טעמם וריחם לא נגמר".
- ברית האהבה והשלום עמ' 172